

1. הסבר: "ארבעה אבות נזיקין"?

התורה הגדירה ארבעה סוגים של נזקים, שעליהם חייבים תשלומים.

לכל "אב", ישנם תולדות. כלומר, נזקים הדומים לאבות, וחייבים עליהם תשלומים בדיוק כמו על האבות¹.

2. הסבר את אבות הנזיקין הבאים: רגל, שן, קרן, אש, בור, אדם ?

רגל - בהמה שהזיקה תוך כדי הילוכה ברגלה. שן - בהמה שאכלה בשדה חבירו.

קרן - בהמה שהזיקה בנגיחה.

אש - אש ששרפה ממון חבירו.

בור - אדם שחפר או פתח בור, ונפל בבור שור או חמור - וניזוק.

אדם - אדם שהזיק את גופו או ממונו של חבירו.

3. מהם אבות הנזיקין שנכתבו במשנה?

א. השור - "רגל", בהמה שהזיקה ברגלה תוך כדי הילוכה².

ב. הבור - "בור" שחפר או פתח אדם ברה"ר, ושור או חמור חבירו ניזוקו בו³.

ג. המבֵּעָה⁴ - "שן", בהמה שאכלה בשדה חבירו.

ד. ההֶבְעֵר - "אש" ששרפה ממון חבירו.

4. מדוע כתבה התורה גם שור וגם מבעה ? (ולא מספיק אחד מהם, והשני ילמד ממנו) פרט!

הואיל ובכל אחד מהם יש צד שהוא חמור מחבירו, לא היה ניתן ללמוד אחד מהשני, אם לא היה נכתב במפורש:

לא הרי השור פְּהָרֵי הַמִּבְעָה - רגל חמור משן, מפני שדרך הרגל תמיד לילך ולהזיק, וכדי שישמור עליה הבעלים יפה חייבה עליה התורה, אך שן, שלא מצוי כמו הרגל, היינו חושבים שהתורה תפטור.

5. ולא הרי המִבְעָה פְּהָרֵי הַשּׁוֹר - שן חמור מרגל, שבשן יש הנאה לבעלים (שהבהמה אכלה ונהנתה), ולכן חייבה עליה התורה. אך רגל שאין הנאה לבעלים בהזיק שעשתה, היינו חושבים שהתורה תפטור.

6. מדוע כתבה התורה גם בור ואש ? (ולא מספיק השור והמבעה) פרט!

ולא זה וזה, שֵׁשׁ בְּהֵן רוּחַ חַיִּים, פְּהָרֵי הָאֵשׁ שְׁאִין בּוֹ רוּחַ חַיִּים - אם היה כתוב רק רגל ושן, לא היה ניתן ללמוד מהם אש. מפני, שבמזיקים אלו יש רוח חיים (שברצונם הולכים ומזיקים), אך אש, שאין בה רוח חיים ולא הולכת מרצונה להזיק, אלא הרוח היא המושכת את האש להזיק, היינו חושבים שהתורה תפטור.

ולא זה וזה, שְׂדֵרְכָן לִילֵךְ וּלְהַזִּיק, פְּהָרֵי הַבּוֹר שְׁאִין דְּרָכּוֹ לִילֵךְ וּלְהַזִּיק - ואם היה כתוב רק רגל ושן ואש, לא היה ניתן ללמוד מהם בור. ששלושתם הולכים ממקומם ומזיקים, אך בור שאינו הולך ומזיק, אלא הניזק בא אליו וניזוק, היינו חושבים שהתורה תפטור.

¹ מלבד "צרורות", שמשלם חצי נזק. (עיי פרק ב' משנה א')

² תולדה של רגל: כגון, בהמה שהזיקה תוך כדי הילוכה בגופה, (ולא דווקא ברגלה).

³ תולדה דבור: כגון: המניח אבן ברה"ר - והזיקו.

⁴ "מבעה"- לשון גילוי. כמו: "איך נִחְפְּשׂוּ עֵשׂוּ נִבְעוּ מִצְפְּנָיו" - איך חיפשו והתגלו הדברים שהחביאו אדום (עובדיה א' ו'). כמו כן השן, שפעמים היא מוסתרת ופעמים מתגלה.

7. מה המשותף לכל 4 אבות הנזיקין?

הצד השוה שבהן, שדרבן להזיק - שדרכם הרגילה שעלולים להזיק (ולכן לא נחשב "אונס" כשהזיקו), ושמיירתו עליך - שבכולם התורה הטילה על הבעלים לשמור שלא יזיקו.

וכשהזיק, חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ - וכשהזיקו, חייב בעל הממון שהזיק, לשלם את הנזק. ואם רוצה לשלם בקרקע (ולא בכסף), חייב לשלם מהמיטב שבקרקעותיו.

משנה ב'

8. "כל שחבתי בשמיירתו, הכשרתי את נזקו". הסבר !

כל דבר שחייב הבעלים לשמור, כשלא שמר כראוי והזיק, נחשב שהבעלים עצמו הכין וזימן את הנזק, וחייב עליו. (אע"פ שממון הבעלים הזיק ולא הוא בעצמו).

9. אדם הכין מקצת מהנזק. האם חייב כמו מי שהכין את הנזק כולו?

כן. "הכשרתי במקצת נזקו, חבתי בתשלומין כהקשר כל נזקו". כגון: אם העמיק בור בן 9 טפחים (שאינו ממית) והשלימו לעשרה טפחים (שממית). אע"פ שהוא חפר רק טפח אחד, נחשב כאילו חפר את כל הבור לבדו - וחייב. הואיל והוא השלים את הבור והכשירו להיות בור הממית.

10. על איזה נכסים שהזיקו - חייבים? (3 תשובות)

א. נכסים שאין בהם מעילה - אם הזיק נכסים של הקדש שיש בהם דין מעילה⁵ - פטור. רק נכסי הדיוט חייבים עליהם תשלומים.

ב. נכסים של בני ברית - נכסי גויים פטורים עליהם. רק נכסי ישראל (בני ברית) חייבים עליהם.

ג. נכסים המיוחדים - נכסים של הפקר שהזיקו, ולאחר מכן זכה בהם - פטור על מה שהזיקו.

11. ממון המזיק. באיזה מקום יזיק ויהיה פטור?

א. אם נכנס ממון הנזיק לרשות המזיק - פטור המזיק.

ב. אם הזיק במקום שהיה לו רשות להלך שם - פטור המזיק. כגון: ברשות משותפת למזיק ולנזיק⁶.

וכשהזיק, חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ.

משנה ג'

12. "שום כסף". הסבר !

כל שומת נזק ע"י ב"ד ישומו רק בשווי כסף של הנזק⁷.

13. "ושוה כסף". הסבר !

⁵ מעילה=כשנהנה מההקדש בשוגג, חייב לשלם להקדש קרן וחומש ולהביא אשם מעילות.

⁶ בשן ורגל - פטור, אך בקרן - חייב.

⁷ ואף אם ממון ראובן ושמועון, הזיקו זה את ממונו של זה, לא אומרים יצא נזקו של זה בזה, אלא שמים כל נזק בכסף, ומי שהזיק יותר ישלם את ההפרש לחבירו.

שומת הכסף, ששמו ביי"ד את הנזק, לפעמים נגבית רק בשווה כסף (קרקעות), ולא בכסף (מטלטליו).

כגון: ראובן הזיק ומת. גביית תשלומי הנזק מנכסי היתומים, תהיה רק משווה כסף, היינו מקרקעות היתומים שמשועבדים לנזק אביהם, ולא מכסף, היינו ממטלטליו, שאינם משועבדים לנזק. (מטלטליו נחשבים כסף, הואיל שבקלות אפשר למכרם ולהפכם לכסף).

14. "בְּפָנֵי בֵּית דִּין". הסבר !

חיוב המזיק בתשלומים, והשומה של הנזק, לא תהיה אלא בפני ביי"ד מומחים ולא של הדיוטות.

15. "וְעַל פִּי עֵדִים בְּנֵי חוּרֵין בְּנֵי בְרִית". הסבר !

שומת הנזק בבי"ד, תהיה רק אחר שיוכח שהזיק ע"פ שני עדים ישראלים כשרים. (ולא עבדים וגויים⁸ ונשים).

16. אשה שהזיקה או הוזקה. מה הדין ?

כמו איש.

17. שורו של ראובן, הזיק את שורו של שמעון. כיצד יתכן שגם ראובן וגם שמעון ישאו בנזק?

"וְהִנָּזֵק וְהַמְזִיק פְּתֻלָּוּתוֹ". כגון: שורו של ראובן המית את שורו של שמעון, והנבילה היתה שווה בשעת המיתה 100 זוז. עד שעה שעהמידו בדין פחת שווי הנבילה ל - 50 זוז. ירדת ערך זו (50 הזוז), לא ישלם ראובן, ושמעון יפסיד 50 זוז אלו. הרי שלפעמים גם הניזק נושא בנזק.

משנה ד'

18. הסבר מהו מזיק תם, ומהו מזיק מועד. מה דינם בתשלומים ?

תם: כל שאינו רגיל להזיק בדרך זו. משלם חצי נזק, ורק מגופו של השור המזיק. (מוכרים את השור, ורק עד שווי השור שמכר, משלמים את חצי הנזק. אם חצי הנזק גדול ממחיר השור ישלם פחות מחצי נזק).

מועד: כל שרגיל להזיק בדרך זו. משלם נזק שלם מהעֵלֶיָה. (מהמעולה שבנכסיו). אף אם שווי שור המזיק, קטן מהנזק שהזיק, יוסיף המזיק מהמעולה שבנכסיו, עד שוויו המלא של הנזק.

19. ציין חמישה מזיקין תמין וחמישה מועדין?

תמין: "קרן": הַבְּהֵמָה אֵינָה מוּעֵדֶת לֹא לַגֶּחַ, וְלֹא לַגּוֹף (לדחוף בגופה), וְלֹא לַשׁוֹךְ, וְלֹא לַרְבֵּץ (להפיל עצמה על דבר ולהזיקו), וְלֹא לַבְּעֵט (ברגליה).

מועדין: (ומשלמים נזק שלם)

א. שֵׁן - בהמה שאכלה ממון חברו שראוי לה לאכילה.

ב. רָגֵל - בהמה שהזיקה תוך כדי הילוכה.

ג. שׁוֹר הַמוּעֵד - שור שהזיק ב - "קרן" 3 פעמים, אחר שהתרו בבעלים.

ד. שׁוֹר הַמְזִיק בְּרִשׁוֹת הַנֶּזֶק - שור שהזיק ב - "קרן", ברשות הניזק⁹.

ה. הָאָדָם - שהאדם מועד בכל נזקיו לעולם.

20. אלו בע"ח מועדין להזיק ב - "קרן" תמיד ?

⁸ הוצרך למעטם...לפי שההכאות בין האנשים ובין הבהמות, ברובם הם במעמד עמי הארץ ועבדים ועכו"ם, לכן הודיענו שלא יקבלו הבי"ד אלא עדים כשרים כמו בשאר העדיות. (רמב"ם)

⁹ עיין מחלוקת בזה בפרק ב' משנה ה'.

לת"ק, הזאב והארי והדב והנמר והברדלס והנחש.

לר' אליעזר, בזמן שהן בגי תרבות (שגדלו בביתו של אדם), אינן מועדין, ככל שאר בע"ח. רק הנחש מועד לעולם.

ב"ק ב

הפרק מפרט את המועדים השונים שנמנו במשנה ד' בפרק א'.

משנה א'

21. כיצד "הרגל" מועדת, וישלם נזק שלם?

אב - לְשֹׁבֵר בְּדֶרֶךְ הַלּוּכָה - שמשברת ברגלה תוך כדי הילוכה.

תולדה - הַבְּהֵמָה מוּעֵדֶת לְהִלָּךְ בְּדֶרֶכָּהּ, וּלְשֹׁבֵר - אפילו בגופה או בשערה וכדו'.

22. הסבר: "מבעטת", "צרורות". איזה מזיק זה, וכמה חייב?

מבעטת - בועטת ברגלה ומזיקה. תולדה של קרן, וחייב חצי נזק¹⁰.

צרורות - תוך כדי הילוכה מתיזה אבנים קטנות - והזיקו. תולדה של רגל¹¹, וחייב חצי נזק.

23. הזיקה שני כלים במעשה אחד. על הראשון ישלם נזק שלם ועל השני חצי נזק. כיצד ?

דָּרְסָה עַל תְּפִלִּי וּשְׁבָרְתוּ, וְנָפַל (שברי הכלי הראשון) עַל כְּלִי וּשְׁבָרוֹ. עַל הָרֵאשׁוֹן מְשַׁלֵּם נֶזֶק שְׁלֵם - מדין "רגל", וְעַל הָאֲחֵרוֹן מְשַׁלֵּם חֲצֵי נֶזֶק - מדין "צרורות".

24. דליל ברגלי תרנגולים (חבל הקשור ברגל). התרנגול מְהַדָּס (מקפץ), ומזיק בצרורות הנתזים מהדליל.

כמה ישלם ?

חצי נזק, כדין "צרורות".

(אמנם, אם תוך כדי הילוכו הזיק בדליל הקשור בו נחשב כגופו וחייב נזק שלם - כדין רגל).

משנה ב'

25. כיצד "השן" מועדת, וישלם נזק שלם ?

"לְאָכַל אֶת הַרְאוּי לָהּ" - כשמזיקה באכילת דבר הראוי לה לאכילה. כגון: הַבְּהֵמָה מוּעֵדֶת לְאָכַל פְּרוֹת וַיִּכְקוּת. אֵךְ אִם אִכְלָה דָּבָר שֶׁאִינוּ רְאוּי לָהּ לְאָכִילָה כִּגוֹן: אֶקְלָה כְּסוּת אוֹ כְּלִים - משלם חצי נזק ככל "קרן".

חיוב "שן", הוא רק ברשות הניזק ולא ברשות הרבים¹². אֵךְ אִם אֶקְלָה כְּסוּת אוֹ כְּלִים בְּרִשׁוֹת הַרְבִּים (שאינן דרך הבהמה לאכול דברים אלו), חייב חצי נזק, ככל קרן שחייב ברשות הרבים.

26. שן ברשות הרבים. האם חייב בתשלומים ?

מהנזק שעשה - פטור. אמנם, אם נהנתה הבהמה, והבעלים לא יצטרכו להאכילה חייבים לשלם, אך רק את מה שנהנתה הבהמה ולא את כל הנזק¹³. כגון: אם אכלה פירות יקרים, ישלם רק דמי שעורים המספיקים למאכל הבהמה.

¹⁰ אפילו ברשות הרבים חייב - ככל קרן.

¹¹ ומשום שהוא תולדה של רגל, הואיל והבהמה נחשבת מועדת ברגל, אף שחייב רק חצי נזק, ישלם מן העליה (תיו"ט).

¹² "כִּי יִבְעַר אִישׁ שְׂדֵה אוֹ כְּרֶם וְשָׁלַח אֶת בְּעִירָהּ וּבְעִירָהּ בְּשָׂדֵה אֲחֵר ...", שבשן ורגל חייב רק ברשות הניזק, וברשות הרבים פטור.

27. הסבר: "כיצד משלם מה שנהנית"?

מתי משלם רק מה שנהנית ולא את כל מה שהזיקה.

28. הסבר: הרחבה, צדי הרחבה, פתח החנות, תוך החנות.

מה דין שן שהזיקה במקומות אלו?

"הרחבה" - מקום שדרך הבהמות להלך שם, דינו כרשות הרבים ומשלם רק מה שנהנית.

"צדי הרחבה" - אין דרך הבהמות להלך שם, ואינו נחשב כרה"ר, וחייב נזק שלם ככל שן.

"פתח החנות" - נחשב כרה"ר, ומשלם רק מה שנהנית.

"מתוך החנות", אינו נחשב כרה"ר, ומשלם נזק שלם ככל שן.

משנה ג'

29. האם כלב או גדי מועדים לקפוץ מראש הגג?

כן. לכן, אם קפצו מראש הגג ושברו את הכלים - חייב נזק שלם ככל הזיק "רגלי".

30. "הקלב שנטל חרקה (עוגה, ונדבקו בה גחלים), והלך לגדיש (של בעל החררה). אבל החרקה, והדליק

הגדיש. מדוע על החרקה משלם נזק שלם, ועל הגדיש משלם חצי נזק?

על החררה חייב משום שן. על הגדיש חייב משום צרורות¹⁴ (שלא הכלב עצמו הזיק, אלא רק כוחו הוא שהזיק).

משנה ד'

31. כיצד שור תם נעשה "מועד" (לשלם נזק מהעליה), וכיצד חוזר להיות "תם" (לשלם חצי נזק

מגופו)?

לר' יהודה: אחר שהעידו את הבעלים בפני בי"ד שהשור נגח, ובשלושה ימים נפרדים, נעשה "מועד". השור יחזור להיות

תם, אחר ששלושה ימים יהיה בין שוורים ולא יגח.

לר' מאיר: אחר שהעידו את הבעלים בפני בי"ד שהשור נגח, אפילו ביום אחד, נעשה "מועד". השור יחזור להיות תם,

אחר שיהיו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח.

משנה ה'

32. "שור המזיק ברשות הנזק". כמה ישלם?

לר' טרפון: נזק שלם (פרק א', ד').

לחכמים: חצי נזק.

33. כיצד לומד ר' טרפון, שקרן ברשות הניזק משלם נזק שלם?

¹³ לא מדין מזיק, אלא משום שנהנה.

¹⁴ י"מ שהניח הכלב את החררה על הגדיש, ועל הגדיש במקום החררה שהניח חייב נזק שלם, ועל שאר הגדיש ישלם חצי נזק כדין צרורות. וי"מ, שמדובר שזרק הכלב את הגחל על הגדיש, וחייב חצי נזק משום צרורות. (תוי"ט בשם הרשב"א).

מה רה"ר, שהיא קלה מרה"י (שהלא שן ורגל חייב רק ברה"י) - חייב בה בקרן. ק"ו לקרן ברה"י שתהיה חמורה מקרן ברה"ר ויתחייב נזק שלם כשן ורגל.

34. "דיו לבא מן הדין להיות פנדון". הסבר.

דבר הנלמד מק"ו (מן הדין), די לו לדבר הנלמד, להיות כפי חומרתו של הדבר שממנו לומדים את הק"ו: ומה ברה"ר חייב בקרן חצי נזק, אף ברשות הנזק יתחייב רק חצי נזק.

35. הסבר: "אני לא אדון קרן מקרן, אני אדון קרן מרגל".

ר' טרפון עונה לחכמים, שהוא לא ידון ק"ו, על קרן ברה"י מקרן ברה"ר. אלא אלמד קרן ברה"י, משן ורגל ברה"י: מה שן ורגל שברה"ר פטור, אך קרן - חייב, ק"ו לרה"י קרן ברשות הרבים. שחייב בשם ורגל ורגל שיתחייב כמותם בקרן נזק שלם.

גם על ק"ו זה ענו לו חכמים, שדיו לבא מן הדין להיות פנדון. שגם בק"ו זה רה"ר נחשבת "קלה", מפני שהחמירה התורה לשלם בה חצי נזק בקרן. א"כ, גם ברה"י ישלם רק חצי נזק כמו המלמד (רה"ר).

משנה ו'

36. "אדם מועד לעולם". פרט המקרים השונים.

בין שוגג, בין מזיד, בין ער, בין ישן¹⁵.

סמא את עין חברו ושבר (או ששבר) את הכלים - משלם נזק שלם¹⁶.

ב"ק ג

משנה א'

37. אדם הניח את כדו ברה"ר. בא אחר, ונתקל בכד ושברו. האם חייב לשלם לבעל הכד?

לא. על בעל הכד לשמור את כדו שלא יכשלו בו אנשים, משום שאין דרך בני אדם להתבונן בדרכים.

38. אדם נתקל בכד שהונח ברה"ר - והזק (מהכד או משבריו). האם בעל הכד חייב בנזקו?

בעל הכד חייב בנזקים, כדין בור ברה"ר.

39. היה מהלך עם כדו ברה"ר ונתקל, כדו נשבר, ואדם אחר הזק (משבריו או מהמים שנשפכו מהכד).

האם בעל הכד חייב בנזקו?

לת"ק: חייב, כדין בור ברה"ר¹⁷.

לר' יהודה: אם התכוון בעל הכד לזכות בתרסים ובמים אחר שנשבר - חייב כדין בור ברה"ר.

אם לא נתכוון לזכות בשברים ובמים - פטור¹⁸ (שהשברים והמים הפקר, ואינו חייב על נזקיהם).

משנה ב' - ג'

¹⁵ כגון שהלך לישון, כשלידו כלים - ושברם בשנתו. אך אם הונחו הכלים אחר שישן - הרי הוא אנוס ופטור (תפא"י).

¹⁶ הפוגע בעינו של חברו חייב נזק שלם. אמנם, רק על הנזק עצמו חייב גם בשוגג. אך על שאר חיובים (צער ריפוי שבת בושת) - בשוגג פטור. (רע"ב).

¹⁷ שנתקל נחשב פושע, ולכן חייב.

¹⁸ שנתקל לאו פושע, אלא אנוס. לכן אם הפקירם, אין "הבור" שלו - ופטור.

40. ציין דוגמאות נוספות של חיובי בור ברה"ר?

- א. השׁוֹפֵךְ מִים בְּרַה"ר¹⁹, והוֹזֵק בְּהֵם אָדָם.
ב. הַמְצַנֵּיעַ קוֹץ אוֹ זְכוּכִית בְּרַה"ר והִזִּיקוּ.
ג. הַגּוֹדֵר אֶת גְּדָרוֹ בְּקוֹצִים, וּבִלְטוּ לְצַד רַה"ר והִזִּיקוּ אֶת הַעוֹבְרִים.
ד. גְּדָר שֶׁנֶּפֶל לְרַה"ר, וְנֹזֵקוֹ אֲנָשִׁים מֵהַגְּדָר.
ה. הַמּוֹצִיא תֵבַן וְקֵשׁ לְרַה"ר לְזַבְלִים (כְּדִי שִׁירְקִיבוּ וַיִּזְבֵּל בְּהֵם אֶת שְׂדֵהוּ), וְהוֹזֵק בְּהֵם אָדָם.
ו. הַהוֹפֵךְ אֶת הַגָּלָל בְּרַה"ר (עַל מִנַּת לִזְכוּת בּוֹ), וְהִזֵּק בְּהֵן אַחֵר.
כֹּל אֱלוֹ חַיִּיבִים מִשׁוֹם "בּוֹר".

41. "וְכָל הַקּוֹדֵם בְּהֵן זָכָה". הַסְּבֵר!

דבר שהניח אדם ברה"ר שלא ברשות, כל הקודם לזכות בו - זכה. (שחכמים קנסו אותו והפקירו את ממונו²⁰).

משנה ד'

42. אדם נתקל ברה"ר, ונתקל השני בראשון והוֹזֵק. האם הראשון חייב בנזקי השני?

אם היה יכול הראשון לעמוד ולא עמד, חייב בנזקי גופו של השני מדין בור ברה"ר.
(אך פטור על נזקי כליו של השני, הואיל ואין חייבים על נזקי כלים בבור; פרק ו' משנה ה').

משנה ה'

43. היו שניים מהלכין זה כנגד זה בדרך. נשברה החבית שנשא האחד, מהקורה שנשא השני. האם חייב בעל הקורה?

הואיל והלכו זה כנגדו של זה, ולָזָה רְשׁוּת לְהִלְךְ וְלָזָה רְשׁוּת לְהִלְךְ - פטור.

44. היו שניים מהלכין זה אחר זה בדרך. ניזוק המשא שנשא האחד, מהמשא שנשא השני. (כגון: קורה וחבית, או נר ופשתן) מי מהם חייב?

תמיד, על המהלך אחרון, להזהר שלא יתקרב לראשון - וחייב.

אך אם עמד הראשון לנח פתאום²¹, ולא הזהיר את האחרון, האחרון - פטור. אם הזהיר - האחרון חייב.

משנה ו'

45. היו שניים מהלכין בדרך, או שניהם רצים, (או אחד מהם רץ ואחד מהלך²²) זה כנגד זה, והזיקו זה את זה. מי חייב?

¹⁹ אפילו בימות הגשמים שמותר לו לעשות כן, חייב בנזקים.

²⁰ ואע"ג דכהפקר הם - חייב בנזקו. דמפקיר נזקיו שלא באונס חייב. (תוי"ט)

²¹ אמנם אם רק עמד לסדר את משאו עליו, הואיל ודרך הנושאים משאות לעמוד מעט לתקן המשא, על האחרון להזהר - והראשון פטור.

משנה ז'

46. המבקע עצים, וניתז מן העץ והזיק. באיזה מקרה יהיה חייב?

בין שהיה ברה"ר והזיק ברה"י או ההיפך, או שהיה ברה"י והזיק ברה"י אחרת: בכל מקרה חייב, שאדם מועד לעולם.

משנה ח'

47. שור הזיק שור. כמה משלם?

שור תם שהזיק, משלם חצי נזק מגופו. שור מועד משלם נזק שלם מהעליה.

48. שור של ראובן ושור של שמעון הזיקו זה את זה. מי מהם חייב?

אם שניהם תמים: זה שהזיק יותר משלם במותר (המותר=הסכום שהזיק האחד יותר מהשני) - חצי נזק.

אם שניהם מועדים: זה שהזיק יותר, משלם במותר נזק שלם.

אם אחד תם ואחד מועד:

התם הזיק יותר - ישלם חצי מן המותר.

המועד הזיק יותר - ישלם את כל המותר.

49. שני אנשים שחבלו זה בזה. מי מהם חייב?

זה שהזיק יותר משלם במותר נזק שלם²³. (אדם מועד לעולם, לכן ישלם נזק שלם כמו שור מועד)

50. אדם ושור שהזיקו זה את זה. מי מהם חייב?

בשור מועד (היינו ששניהם מועדים, שהאדם מועד לעולם): זה שהזיק יותר משלם במותר נזק שלם.

בשור תם: לת"ק, אם התם הזיק יותר מהאדם - ישלם חצי מן המותר.

אם האדם (שהוא מועד) הזיק יותר - ישלם את כל המותר.

ר' עקיבא חידש, ששור תם שהזיק אדם, ישלם נזק שלם.

סיכום משנה ח': שוורים תמים או מועדים, ואדם, שהזיקו אלו את אלו. **מי שהזיק יותר, משלם**

כפי חיובו: אם הוא תם - ישלם חצי נזק מהמותר, אם הוא מועד - ישלם נזק שלם מהמותר.

משנה ט'

51. שור (תם) שנה מנה (100 זוז), שנגח שור שנה מאתים, ואין הנבלה יפה כלום. כמה עליו לשלם. "נוטל

את השור" השווה 100, שהוא חצי הנזק.

²² מדובר בערב שבת ויו"ט. הואיל ורץ לצרכי שבת, ריצתו ברשות, ואף שהשני מהלך, שניהם פטורים. אך ביום חול אם רק אחד רץ - חייב, מפני שהוא שינה מההליכה הרגילה ברה"ר, ועליו להזהר יותר שלא יזיק.

²³ ודווקא כששניהם התחילו כאחד. "אבל אם התחיל האחד, השני פטור, שיש רשות לשני לחבול בו כדי להציל עצמו..." (שו"ע חו"מ תכא' יג')

52. "וכי יגוף שור איש את שור רעהו ומכרו את השור החי ונחצו את פספו...". באיזה מקרה מדבר הפסוק?

לר' מאיר, בשור שנה 200 שנגח שור שנה מאתיים, ואין הנבלה פה כלום.²⁴

לר' יהודה, החלק השני של הפסוק ("וגם את המת יחצון") לא התקיים במקרה זה.²⁵ לכן סובר, שמדובר בשור שנה 200 שנגח שור שנה 200, ונתבלה פה 50 זוז, שזה נוטל חצי החי ונחצי המת, וזה נוטל חצי החי ונחצי המת.

משנה י'

53. השלם הטבלה !

אדם שעשה	שורו שעשה	מי עשה המעשה
חייב	פְטוּר ²⁷	עשה בושת ²⁶ לאדם
חייב (לשחרר את העבד)	פטור (לשחרר את העבד)	שורו שסמא את עין עבדו, והפיל את שנו
פטור (שאין אדם מת ומשלם)	חייב	חבל באביו ובאמו
פטור (שאין אדם מת ומשלם)	חייב	שורו שהדליק את הגדיש בשבת

משנה יא'

54. השלם הטבלה ?

המקרה	הטענות	הדין
שור שהיה רודף אחר שור אחר, והזק השור האחר	זה אומר שורך הזיק, וזה אומר לא כי, אלא בסלע לקה,	פטור
היו שנים רודפים אחר אחד. והוזק מאחד מהם	בעלי שני השורים הרודפים טוענים ששורו של השני הזיק	שניהן פטורין. אך אם היו שניהם של איש אחד, שניהן חזבין (שאם שניהם תמים גובה חצי נזק מהפחות שביניהם). ²⁸

²⁴ היינו, שאין הכוונה בפסוק, שתמיד שור תם שהזיק ישלם חצי משוויו, אלא שהפסוק דיבר דווקא במקרה כזה, וכן בכל המקרים ישלם התם חצי נזק.

²⁵ ר' מאיר סובר, שגם במקרה הראשון התקיים הפסוק. והפסוק: "וגם את המת יחצון" מלמד, ששמים את הנזק בשעה שמת השור, וישלם המזיק חצי נזק מגופו של השור החי, אולם הפחת שפחתה הנבילה אחר המיתה (עד שעת העמדה בדין), או שהשביחה הנבילה אחר המיתה, יפסיד או ירויח הניזק לבדו. ור' יהודה סובר, שרק הפחת יפסיד הניזק, אך בשבח - יחצון.

²⁶ וכן צער ריפוי ושבתי. (חוץ מנזק שגם שור חייב).

²⁷ שאין חייב בבושת עד שיתכוון לבייש, ושור לא מתכוון לבייש (רמב"ם). עיי' לקמן ח' א'.

פטור	הנזק אומר גדול הזיק, והמזיק אומר לא כי, אלא קטן הזיק.	שני שוורים של איש אחד. אחד מהם גדול ואחד קטן, שהזיקו שור
פטור	הנזק אומר, מועד הזיק, והמזיק אומר לא כי, אלא תם הזיק	שני שוורים של איש אחד. אחד מהם תם ואחד מועד, שהזיקו שור
פטור	הנזק אומר, גדול הזיק את הגדול וקטן את הקטן, והמזיק אומר לא כי, אלא קטן את הגדול וגדול את הקטן.	היו הנזוקין שנים, אחד גדול ואחד קטן, והמזיקים שנים, אחד גדול ואחד קטן
פטור	הנזק אומר, מועד הזיק את הגדול ותם את הקטן, והמזיק אומר לא כי, אלא תם את הגדול ומועד את הקטן	שני שוורים של אחד. אחד מהם תם ואחד מועד, שהזיקו שני שוורים של אדם אחד מהם גדול ואחד קטן

55. ציין, מהו הכלל של הדינים המוזכרים בטבלה!

א. המוציא מחבירו עליו הראיה, ועד שלא יביא עדים לא יכול להוציא ממון מהמזיק.

ב"ק ד

משנה א'

56. שור שווה 200, שנגח שוורים בזה אחר זה השווים כל אחד 200. כל אחד מהניזוקים, תפסו את השור המזיק אחר שניזוקו. כמה יקבל כל אחד מהניזוקים?

ר' מאיר סובר, שע"י שתפס הניזק את השור (אחר הנגיחה), נעשה לשומר שכר על השור כולו, והוא לבדו חייב בשמירת השור, והבעלים פטור משמירה. לכן, אם השור יזיק, הוא זה שישלם את כל החצי נזק. לכן, הניזק האחרון, יקבל מהניזק שלפניו שחייב בשמירה על נזקי השור, 100 וזו שהם חצי נזק. לבעלים ישארו 100 זו, אחר שהתחייב 100 לניזק הראשון. שאר הניזוקים יפסידו חלקם.

בתחילה	אחר הנגיחה הראשונה	אחר הנגיחה השניה	אחר הנגיחה השלישית
ראובן בעל שור השווה 200	100 ונפטר משמירה על השור	100	100
שמעון הניזק הראשון	100 ומתחייב בשמירת השור כולו	0 ונפטר משמירה על השור	0
לוי הניזק השני		100 ומתחייב בשמירת השור כולו	0 ונפטר משמירה על השור
יהודה הניזק השלישי			100 ומתחייב בשמירת השור כולו

ר' שמעון סובר, שע"י שתפס הניזק את השור (אחר הנגיחה), נעשה שותף בשור עם הבעלים, ושניהם חייבים בשמירת השור (כל אחד על החלק שלו). לכן, כשהזיק השור פעם שניה, על שני השותפים החייבים בשמירה לשאת בתשלומים. הבעלים חייב "חצי נזק" מהחצי ששייך לו, והניזק הראשון חייב "חצי נזק" מהחצי ששייך לו. אחר שתפס הניזק השני את השור נעשה גם הוא שותף בשור עם שני השותפים הראשונים, וחייב גם הוא בשמירה על חלקו יחד עם שני השותפים. לכן, כשהזיק בפעם השלישית, על שלושת השותפים לשאת בנזק כל אחד ע"פ חלקו.

בתחילה	אחר הנגיחה הראשונה	אחר הנגיחה השניה	אחר הנגיחה השלישית
ראובן בעל שור השווה 200	100 ושותף בשמירת השור	50 ושותף בשמירת השור	25 ושותף בשמירת השור
שמעון הניזק הראשון	100 ושותף בשמירת השור	50 ושותף בשמירת השור	25 ושותף בשמירת השור
לוי הניזק השני		100 ושותף בשמירת השור	50 ושותף בשמירת השור
יהודה הניזק השלישי			100 ושותף בשמירת השור

משנה ב'

57. שור המועד לנגוח ילדים בלבד, ונגח גדול. כמה ישלמו בעליו?

חצי נזק כשור תם. ששור המועד לקטנים לא מועד לגדולים. וכן אם הועד רק לנגוח שוורים, אינו מועד לנגיחת סוסים.

58. שור שהועד לנגוח בשבתות. לר' יהודה, לימי חול הרי הוא תם. כיצד חוזר לתמותו גם בשבתות?

משפחזר בו שלשה שבתות.

משנה ג'

59. "וכי יגף שור איש את שור רעהו...". מה לומדים מהפסוק ?

"שור רעהו", ולא שור של הקדש ולא של גויים. אם שור של הקדש הזיק או ניזוק אין חובת תשלומין. וכן שור ישראל שנגח שור של גויים. אמנם, אם שור של גויים נגח שור של ישראל - חייב²⁹.

משנה ד'

60. "וְשֵׁל חֵרֵשׁ שׁוֹטָה וְקָטָן שְׁנֵי שָׁנִים שֹׁר שֶׁל פֶּקַח, פְּטוּר". על איזה שור מדובר ?

על שור תם³⁰. אמנם, מעידים על נגיחתו לפני האפוטרופוס, וכשיגח כשור מועד, חייב.

שור תם של פקח, שנגח שור של חש"ו - חייב.

61. שור של חש"ו שהועד לפני האפוטרופוס. נתפקח החרש, נשתפה השוטה והגדיל הקטן, האם נחשב השור כשור מועד, או הואיל והשתנו הבעלים, ובפניהם לא הועד, נחשב כשור תם ?

לר' מאיר, חזר לתמותו.

לר' יוסי, הרי הוא בחזקתו כשור מועד.

62. באיזה מקרה שור תם שנגח, אין חייב מיתה ?

שור האצטדין (שור שמלמדין אותו ליגח) אינו חב מיתה, שנאמר: "כי יגח", ולא שניגחוהו.

משנה ה'

63. סכס הדינים של שור שהרג אדם?

עבד או אמה כנעניים	בן או בת	אדם	
יסקל	יסקל	יסקל	תם
יסקל, וישלים לאדון 30 שקלים	יסקל, וישלים כופר כפי שוויו של הנהרג	יסקל, וישלים כופר כפי שוויו של הנהרג	מועד

משנה ו'

64. שור שהרג את האדם בלא כוונה. האם חייב מיתה ? תן דוגמא.

²⁹ שקנסו אותם, לפי שאינן זהירין במצות ואינם מסלקין הזיקן, ואם לא תחייב אותן על נזקי בהמתן אין משמרין אותה ומפסידין ממוון הבריות. (רמב"ם נזקי ממון ח' ה').

³⁰ כיון שחסה התורה על התם, שלא ישלם נזק שלם, לכן לגבי חש"ו הקלו. (תוס' ב"ק לט" ע"א).

פטור ממיתה³¹. (אמנם, בשור מועד חייב לשלם את הכופר).

כגון: הנה מתחנך בפתל ונפל על האדם, או נתפון להרג את הבהמה והרג את האדם, לנכרי, והרג את ישראל, לנפלים, והרג בן קמא.

משנה ז'

65. שור של הקדש שהרג, אין חובת תשלומין. האם השור חייב מיתה?

ציין עוד מקרים דומים !

השור חייב מיתה. וכן שור האשה שהרג, שור היתומים (יתומים שאין להם אפוטרופוס), שור האפוטרופוס (יתומים שיש להם אפוטרופוס), שור המדבר (שהוא הפקר), שור ההקדש (אף שבמיתתו יש הפסד להקדש), שור הגר שמת ואין לו יורשים (שהוא של הפקר), הרי אלו חייבים מיתה³².

לר' יהודה, שור המדבר, שור ההקדש ושור הגר שמת, פטורים מן המיתה, לפי שאין להם בעלים.

משנה ח'

66. שור שנגח ונגמר דינו למיתה. מה הדין, אם בעליו הקדישו או שחטו אותו לפני שנסקל?

אם הקדישו או שחטו אותו אחר שנגמר דינו, אינו הקדש, ואם שחטו - בשרו אסור (אף בהנאה). ואם לפני שנגמר דינו הקדיש, השור קדוש³³. ואם שחטו - הבשר מותר באכילה.

משנה ט'

67. שור שנמסר לאחד מ- 4 השומרים והזיק. מי חייב?

השומר.

68. מהי שמירה פחותה, ומהי שמירה מעולה?

שמירה פחותה: שקשר את השור במוסרה (בחבל), או שנעל את השור בדלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה.

שמירה מעולה: שנעל את השור בדלת שיכולה לעמוד אפילו ברוח שאינה מצויה.

³¹ דכתיב: "השור יסקל וגם בעליו יומת", כמיתת הבעלים כך מיתת השור, מה בעלים אין חייבין אם הרגו את הנפש עד שיהרגו בכוונה, כך השור אינו חייב עד שיהרוג בכוונה. (רע"ב)

³² ששבע פעמים כתוב בפרשה "שור". אחד - לדין עצמו, ועוד שש לרבות שש אלו.

³³ אמנם כפי שלמדנו במשנה הקודמת, בכל אופן נסקל, אלא שהנהנה ממנו לפני הסקילה חייב משום מעילה.

69. בעלים שלא שמר על שורו, ויצא והזיק (בקרן) - חייב. על איזו שמירה מדובר ?

לר' מאיר, בשמירה פחותה יהיה חייב בין שור תם בין במועד, ובשמירה מעולה יהיה פטור.

לר' יהודה, בשמירה פחותה: בשור תם חייב, ובמועד מקל ופטור. (פטור מתוספת התשלומין על שור תם. כלומר, ישלם חצי נזק כמו תם).

בשמירה מעולה, יהיה פטור גם בתם.

ר' אליעזר מחמיר במועד, שבין בשמירה פחותה בין בשמירה מעולה - חייב. ואין לשור מועד תקנה בשמירה, "אלא סכין" - שישחטנו³⁴. עיי' עוד פרק ו' משנה א'.

ב"ק ה

משנה א'

70. שור תם שנגח את הפרה. לא ידוע אם הולד שנמצא מת בצד הפרה, נולד לפני הנגיחה או שמת מחמת הנגיחה. האם חייב חצי נזק גם על הולד ?

על הפרה משלם חצי נזק. ועל הולד, שספק אם חייב עליו או לא, משלם חצי מהחוב, כלומר: רבע נזק³⁵.

וכמו כן, אם הפרה נגחה את השור, ואחר הנגיחה נמצא העובר בצידה, וספק אם נולד אחר הנגיחה, והיה שותף לנגיחה, וישלמו חצי הנזק גם מגופו של הולד, או שנולד לפני הנגיחה, וישלמו חצי נזק רק מגופה של הפרה. גם במקרה זה, ישלמו חצי נזק מגופה של הפרה ורבע נזק מהולד³⁶.

משנה ב' - ג'

71. המכניס קדירות או פירות או שורו, לחצר בעה"ב. הזיקו בהמות בעה"ב את הקדירות, את הפירות או את שורו, או שהוזקו הבהמות או בעה"ב מהם. על מי מוטלת חובת שמירה, וחייב בתשלומין ?

אם הכניס שלא ברשות בעה"ב - המכניס חייב, ואם הכניס ברשות בעה"ב - בעה"ב חייב (שנחשב שקבל על עצמו שמירה).

רבי סובר, שאין בעה"ב חייב עד שיקבל עליו בפרוש לשמור את הקדירות, הפירות או השור.

מדובר הן בנזקי שן ורגל (משנה ב'), והן בנזקי קרן (משנה ג').

³⁴ והלכה כרבי יהודה. אמנם לכתחלה, מצוה לשחוט שור המועד כדי לסלק ההזיק. (רע"ב).

³⁵ כדעת סומכוס שממון המוטל בספק חולקים. אמנם הלכה כחכמים, שממון המוטל בספק המוציא מחבירו עליו הראיה, ופטור על דמי הולד.

³⁶ כדעת סומכוס שממון המוטל בספק חולקים. אמנם הלכה כחכמים, שממון המוטל בספק המוציא מחבירו עליו הראיה, ופטור על דמי הולד.

72. שור שהכה אשה והפילה ולדותיה. האם חייב בעל השור בדמי הולדות?

פטור מדמי ולדות³⁷. (רק אדם חייב בדמי ולדות).

73. כיצד שמין את דמי הולדות?

לת"ק, שמין כמה היתה האשה שווה כשהיא מעוברת, וכמה שווה אחר הלידה, ונותן לבעל.

לר' שמעון בן גמליאל, הואיל ואשה מעוברת שווה יותר מאשה אחר לידה, לא יצטרך לשלם כלום על הולדות. אלא, ישומו כמה שווים הולדות עצמם, ויתן לבעל או ליורשיו.

74. שפחה שנשתחררה או גיורת, הנשואה לגר או לעבד משוחרר, ומת הבעל, והכו אותה ומתו ולדותיה,

פטור מדמי ולדות. מדוע?

משום שגר אין לו יורשים, וכל הקודם בהם זכה. לכן המָּפָּה, שמוחזק בדמי הולדות (שהלא עדיין לא שילם) - זכה בהם.

75. החופר או פותח בור (הוריד כיסוי הבור), חייב בנזקיו. היכן ימצא הבור ויהיה חייב?

ברה"י פטור³⁸, ורק ברה"ר חייב³⁹.

וכל שפתח הבור ברה"ר, חייב.

אם פתח הבור ברה"י ופלטו ברה"ר, חייב רק כשהפקיר את רשותו (ועל מקרה זה, אומרת המשנה שפתחו ברה"י חייב).

76. שור שנפל לבור ומת, בעל הבור חייב. באיזה צורה ועומק בור מדובר?

צורת הבור: כל צורה: בור (עגול), שיח (ארוך וצר) ומְעָרָה (מרובע ומכוסה בתקרה), חֲרִיצִין (מרובע אך ללא תקרה) וְנִעִיצִין (צר מלמטה ורחב מלמעלה).

עומק: כשיש בהם לפחות 10 טפחים.

77. מדוע נאמר בתורה דווקא בור, ולא שיח ומְעָרָה וכדו'?

סתם בור, הוא בן 10 טפחים, ויש בו כדי להמית. כך שאר צורות, רק כשיש בהם 10 טפחים, חייבים כשמתו בהם.

78. בור ברה"ר פחות מעשרה. האם חייב בנזקו?

אם מת השור או החמור - פטור (שהמיתה לא באה מחמת הבור, שהלא אין בו כדי להמית),

אך אם הוזקו מהבור ולא מתו - חייב אפילו בעומק כל שהוא.

³⁷ מה שנאמר במשנה: "שור שִׁהָהּ מִתְּפִינּוּ לְחִבְרוֹ וְהָפָה אֶת הָאִשָּׁה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ", לאו דווקא כשלא התכוון לאשה, אלא אפילו התכוון לאשה.

³⁸ שאם פתחו ברה"י, יכול לומר לניזק, מה אתה עושה ברשותי.

³⁹ ומדוע חייב ברה"ר הלא הבור לא שייך לו? אלא לומדים ממה שנאמר בפסוק, גם "כי יפתח" וגם "כי יכרה איש בור", שלכאוי מדוע כתבה התורה כי יפתח איש בור, הלא אם בכי יכרה חייב, כ"ש בכי יפתח. אלא ללמדנו, שעיקר חיוב בור הוא לא משום שהוא בעל הנזק (שהלא מדובר ברה"ר), אלא חיוב בור הוא על כך שכרה או פתח את הבור, ועשהו הכתוב כאילו ברשותו להתחייב בנזקיו.

79. "בור של שני שותפים". הסבר!

בור בחצר של שותפים, והפקירו את רשותם⁴⁰.

80. "עבר עליו הראשון ולא פָּסְהוּ, והשני ולא פָּסְהוּ..." הסבר, ומה הדין?

מדובר כשמסר הראשון לשני כיסוי לכסות את הבור, והשני עבר ולא כסה - השני חייב. אמנם, אם שניהם עברו בלא לכסות שניהם חייבים.

81. הראשון כיסה כראוי, והתגלה הבור. עבר השני על הבור המגולה ולא כיסהו. מי חייב? השני. (מפני שהראשון לא ידע שנתגלה הבור).

82. כיסה אדם את בורו. ונפל שם שור ומת. האם חייב? אם פָּסְהוּ כראוי, הרי זה אונס - ופטור. אם לא פָּסְהוּ כראוי - חייב.

83. "נָפַל לְפָנָיו מִקּוֹל הַפְּרִיָה, לְאַחֲרָיו מִקּוֹל הַפְּרִיָה". הסבר, ומה הדין בכל אחד?

היה עומד אדם בתוך הבור וכורה בו להעמיקו. נָפַל -השור לְפָנָיו - לתוך הבור, מִקּוֹל הַפְּרִיָה - מקול הכריה נבהל השור ונפל פנימה - חייב,

לְאַחֲרָיו מִקּוֹל הַפְּרִיָה - אם נבהל מקול הכריה ונפל לאחוריו מחוץ לבור - פְּטוּר שאין זה אלא גרמא בלבד, וגרמא בנזיקין פטור.

84. נָפַלָה בַּהֲמָה לְתוֹךְ הַבּוֹר. מַתָּה הַבַּהֲמָה וְנִתְקַלְקְלוּ הַכִּלִּים שְׁעָלֶיהָ. כַּמָּה עָלִיו לְשֵׁלֶם?

על מיתת אדם, ושבירת וקלקול כלים - פטור⁴¹.

על מיתת שור או חמור והיזק של אדם - חייב.

לכן: על הַבְּהֵמָה - חַיִּב, ועל הַפְּלִים - פְּטוּר.

וכן, אם נפלו שמה בן או בת, או עֶבֶד או אֵמָה - פְּטוּר.

85. נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר שֶׁהוּא חֲרָט, שׁוֹר שֶׁהוּא שׁוֹטָה או שׁוֹר שֶׁהוּא קָטָן. האם חייב בעל הבור?

הואיל ושוורים אלו, אינם יודעים להזהר - חייב בעל הבור.

נפל שם שור פיקח - הבעלים פטור⁴², הואיל והשור צריך להזהר מבורות.

86. "וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר... וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר או חֲמוֹר". האם דווקא שור או חמור?

כל בהמה, חיה או עוף שנפלו לבור ומתו - חייב. וכן לענין: א. הפְּרָשֶׁת הַר סִינִי. (החובה להרחיק מההר בהמה ואיש⁴³)

ב. לְתַשְׁלוּמֵי כָּפַל (הגונב כל בע"ח). ג. לְהִשְׁבֵּת אֲבֵדָה⁴⁴. ד. פְּרִיקָה (עזב תעזוב עימו⁴⁵).

ה. חֲסִימָה (לא תחסום שור בדישו). ו. כְּלָאִים (כלאי בהמה⁴⁶). ז. שְׁבִיתָה (שביתת בהמה בשבת⁴⁷).

⁴⁰ ולא הפקירו את הבור. שאם הפקירו את הבור אין לבור בעלים, וכשחפרו בתחילה הלא חפרו ברשות, ופטורים.

⁴¹ שכתוב: "....ונפל שמה שור או חמור", ודורשים: שור ולא אדם, חמור ולא כלים.

⁴² אך שור פיקח שנפל בלילה - חייב בעל הבור.

⁴³ "לא תגע בו גֹּד כִּי סָקוֹל יִסְקַל או יָרָה יִרָה אִם בְּהֵמָה אִם אִישׁ לֹא יִחִיָּה בְּמִשְׁךְ הַיָּבֵל הִמָּה יַעֲלוּ בְּהָר" (שמות יט' יג')

⁴⁴ "תַּעֲשֶׂה לְחֲמוֹרוֹ וְכֹן תַּעֲשֶׂה לְשִׁמְלָתוֹ וְכֹן תַּעֲשֶׂה לְכָל אֲבֵדַת אֲחִיךָ אֲשֶׁר תֵּאבֵד מִמֶּנּוּ וּמִצִּאתָהּ לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם" (דברים כב' ג').

87. אם כן, למה נאמר שור או חמור?

אלא שדבר הכתוב בהונו.

ב"קו

משנה א'

88. אדם שלא שמר על צאנו, ויצא והזיק

בשן ורגל - חייב. על איזו שמירה מדובר ?

אם לא נעל בפניה כראוי (ששמר שמירה פחותה - שיכול לעמוד רק ברוח מצויה; עיי פרק ד' ט') - **חייב**.

אם שמר אפילו רק שמירה פחותה - **פטור**.

אם פרצו ליסטים את הדלת, והוציאו את הצאן⁴⁸, הליסטים התחייבו בשמירה - וחייבים.

משנה ב'

89. **נעל בפניה כראוי. באיזה מקרה יהיה חייב בשן ורגל?**

אם הניחה בחמה (ומחמת צערה יצאה והזיקה), או שפסקה לחרש שוטה וקטן - חייב.

וכן אם מסר את הבהמה לרועה, והזיקה - הרועה חייב⁴⁹.

90. **בהמה שאכלה ברה"י חייבת מדין שן. כמה משלם המזיק?**

אם נכנסה כדרכה לרה"י - משלם **כמה שהזיקה**, אם נפלה (באונס) לרה"י, משלם רק **מה שנהנית** הבהמה, הואיל והבעלים לא יצטרכו להאכילה חייבים לשלם, אך רק את מה שנהנתה הבהמה ולא את כל הנזק⁵⁰. כגון: אם אכלה פירות יקרים, ישלם רק דמי שעורים המספיקים למאכל הבהמה. כמו שן ברה"ר (לעיל ב,ב).

91. **כיצד שמין את מה שהזיקה?**

לת"ק, שמין שטח של בית סאה (קרקע שזורעים שם סאה=50 על 50 אמה), כמה היתה שווה לפני ההיזק, וכמה שווה כעת. וההפרש ישלם.

לר' שמעון, אם אכלה פירות גמורים, שמין את הפירות עצמם כמה שווים. אך אם עדיין לא בשלו כל צרכם, וצריכים הם לקרקע, שמין אותם ביחס לקרקע כת"ק.

⁴⁵ הרואה בהמת חבירו (אפילו שונאו), רובצת תחת משאה, חייב לעזור לפרוק המשא בחינם.

⁴⁶ "לא תחרש בשור ובחמור יחדו" (דברים כב' י'), וכן: "...בהמתך לא תרביע פלאים..." (ויקרא יט' יט')

⁴⁷ "ויוסף השביעי שבת... לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך... ובהמתך..." (שמות כ' י')

⁴⁸ אם רק פרצו את הדלת והצאן יצא מעצמו - פטורים, שגרמא בנוזקין פטור.

⁴⁹ וכבר למדנו שהמוסר לשומר, שהשומר חייב (פרק ב,ב). לכן מעמידה הגמ' שמדובר ברועה גדול, שמסר את הצאן של בעה"ב לרועה קטן, ואע"פ ששומר שמסר לשומר, הראשון חייב, הואיל והדרך המקובלת היא למסור את הצאן לרועה קטן, הרועה השני מתחייב בשמירה ובתשלומין.

⁵⁰ לא מדין מזיק, אלא משום שנהנה.

92. העושה גדיש מתבואתו בשדה של אחר. הוזקה בהמתו של בעל השדה או הזיקה לבעל הגדיש. מי חייב?

אם הגדיש (עשה את הגדיש) שלא ברשות בעל השדה - המגדיש חייב. אם עשה ברשות, וקבל עליו בעל השדה לשמור - בעל השדה חייב.

דיני "אש"

משנה ד'

93. המוסר גחל אש ביד חש"ו, והדליק החש"ו אש עם הגחלת בשדה אחר. האם חייב?

פְטוּר בְּדִינֵי אֲדָם, וְחַיֵּב בְּדִינֵי שְׁמַיִם.

אם שָׁלַח בְּיַד פְּקָח - הפָּקָח חַיֵּב.

94. הדליק אש ויצאה והזיקה. על מה חייב?

חייב נזק שלם, בין על הפירות, בין על העצים ואבנים, ובין על העפר (היינו על הנִיר=שנתקלקלה החרישה בשדה). שְׁנָאָמַר: "כִּי תֵצֵא אֵשׁ... וְנֶאֱכַל גְּדִישׁ... אוּ הַשָּׂדֶה (היינו העפר), שְׁלֵם יִשְׁלַם הַמִּבְעִיר אֶת הַבְּעֵרָה".

95. אחד הביא את העצים, אחד הביא את האש. מי מהם חייב?

האחרון שבהם: אם הראשון הביא את העצים, והאחרון הביא את האש - השני חייב. אם הראשון הביא את האש והשני את העצים - השני חייב.

אם אחר שניהם, באה רוח שאינה מצויה וליבתה האש - שניהם פטורים.

אם אחר שניהם, בא אחר ונפח וליבה את האש - השלישי חייב.

96. התפשטה האש מרשותו⁵¹ לרשות אחרת. באיזה מרחק תזיק האש, ויהיה פטור?

כשהאש עברה גדר, בגובה 4 אמות, או עברה דרך הרבים (רוחב 16 אמה), או עברה נהר (רוחב 8 אמות) - פטור.

אם אין אחד משלושת אלו:

לר' אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, רואין את האש כאילו דלקה באמצע קרקע בגודל בית כור (שטח שזורעים שם כור⁵² תבואה). אם התפשטה האש למרחק הגדול, מאמצע הבית כור עד קצהו⁵³ - חייב. מחוץ לשטח זה - פטור.

לר' אֶלְעָזָר, 16 אמות (כמו דֶרֶךְ רה"ר שהיא 16 אמה)⁵⁴.

לר' עֲקִיבָא, 50 אמה.

לר' שְׁמַעוֹן, אין שיעור קבוע, אלא משערים לפי גודל הבעירה שהדליק, שנאמר: "שְׁלֵם יִשְׁלַם הַמִּבְעִיר אֶת הַבְּעֵרָה", כפי הבעירה שהבעיר.

⁵¹ תוי"ט. ואם הדליק שלא ברשותו, חייב בכל אופן.

⁵² מידת נפח.

⁵³ שטח בית כור הוא כ - 274 על 274 אמות בקירוב. נמצא, שחצי בית כור, כ - 137 אמה לכל צד.

⁵⁴ כלומר, כשאין דרך רה"ר מפסיקה, גם מודדים 16 אמה.

97. המדליק אש ברשותו, ואכלה גדישו של חבירו ובתוכו טמונים כלים. כמה עליו לשלם? לר' יהודה, חייב על הכל.

לחכמים, על הטמון - פטור, וחייב רק על הגדיש⁵⁵.

98. הדליק את גדיש חבירו, וגדי ועבד סמוכים או קשורים אל הגדיש, וניזוקו. על מה חייב?

אם היה הגדי כפות (קשור) לגדיש, והעבד סמוך אליו חייב על הגדיש והגדי. (על העבד פטור, מפני שיכול היה לברוח).

אם העבד היה כפות לגדיש, והגדי סמוך אליו, הואיל וחייב מיתה על העבד, פטור מתשלומים, שכל החייב מיתה פטור מתשלומין.

99. אם הדליק את הבירה (בית חבירו), ושרפה את הבירה והכלים שבתוכה. האם חייב על הכלים?

גם לחכמים חייב, שכן דָרְךָ בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ בְּבָתִּים⁵⁶.

100. נפח היכה בפטיש, ויצא גץ (ניצוץ אש) והזיק. האם חייב? חייב.

101. גמל טעון פשתן ברה"ר, ונתפשה בו אש מחנות סמוכה, והזיקה. מי חייב?

אם הרבה את משא הפשתן שעל הגמל, עד שנכנס לתוך החנות, נדלק בנר החנווני ויצאה האש והזיקה - בעל הגמל חייב.

אם הניח הקנני את גרו מבחוץ, ונדלק בפשתן הגמל - הקנני חייב.

ר' יהודה פטור, אם הנר היה נר חנוכה, שמצוה להניחו מבחוץ, וברשות הניחו בעל החנות.

ב"ק ז

102. מי משלם כפל, ומי ארבעה וחמישה?

גנב משלם כפל. אם טבח או מכר משלם פי 5 על שור, ופי 4 על שה.

103. במה מרובה מידת תשלומי כפל, מהמידה של תשלומי ארבעה וחמישה?

אָפֵל נוהג בִּין בְּדָבָר שֵׁשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים וּבִין בְּדָבָר שְׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים, וּתְשֻׁלְמֵי אֶרְבַּעָה וְחֲמִשָּׁה נוֹהֲגִים רַק בְּשׁוֹר אוֹ שֶׁה (שְׁנַאָמֵר: "כִּי יִגְנַב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׁה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ...").

104. הגונב מגנב. מה דינו לגבי תשלומי כפל וארבעה וחמישה?

אינו משלם אלא את הקרן בלבד⁵⁷.

⁵⁵ מגזירת הכתוב. שנאמר: "...ונאכל גדיש או הקמה...". מה קמה גלויה אף כל שגלוי, להוציא מה שטמון באש (ואפילו כלים שהדרך להטמינם שם, כגון: כלי מחרישה ודישה). אמנם, לחכמים ישלם על מקום הכלים כאילו גם שם היה גדיש.

⁵⁶ חכמים גם מחייבים בטמון באש, בתנאי שהדליק את של חבירו בידיים, ושהטמון באש רגיל להיות במקום זה. לכן, כשהדליק ברשותו, והתפשטה לגדיש חבירו, פטור אף על הרגיל להיות טמון בגדיש, כגון: כלי מחרישה ודישה. (הואיל ולא הדליק ברשות חבירו בידיים).

⁵⁷ גזירת הכתוב. שנאמר: "...וגונב מבית האיש..." - מבית האיש ולא מבית הגנב.

105. כל שחייב מיתה פטור מתשלומים. אמנם,

גָּנַב וּמָכַר בְּשֶׁפֶת. גָּנַב וּמָכַר לְעִבּוּדָה זָרָה. גָּנַב וְטָבַח וּמָכַר בְּיּוֹם הַכַּפּוּרִים, מִשְׁלַם תְּשֻׁלוּמֵי אַרְבַּעַת וְחֲמִישָׁה. מִדּוּעַ ?

על מכירה בשבת ולע"ז אין חיוב מיתה (אם טבח יש חיוב מיתה ופטור מתשלומין⁵⁸). וכן, על טביחה ביוה"כ חייב כרת ואינו נפטור מתשלומין.

106. **גָּנַב מִשָּׁל אָבִיו וְטָבַח וּמָכַר, וְאַחַר כֵּן מֵת אָבִיו. גָּנַב וְטָבַח וְאַחַר כֵּן הִקְדִּישׁ, מִשְׁלַם תְּשֻׁלוּמֵי אַרְבַּעַת וְחֲמִישָׁה. מִדּוּעַ ?**

הואיל וטבח או מכר את הבהמה בחיי אביו, התחייב בתשלומין, ומשלם לאִחיו היורשים כפי חלקם. וכן כשהקדיש לאחר שטבח, כבר התחייב בתשלומין בשעה שטבח.

107. **איזו טביחה מחייבת ארבעה וחמישה ואיזו לא? הבא דוגמא !**

שחיטה כשרה שמאפשרת אכילת הבשר, מחייבת תשלומי ארבעה וחמישה. אם לא שחט כדין אלא הרג את הבהמה, פטור מארבעה וחמישה. לכן, הגונב וטובח בשביל רפואת חולה או להאכיל כלבים - חייב, שהשחיטה היתה כדין.

108. **השוחט ונמצאה טריפה (ואסורה באכילה), או ששחט חולין בעזרה (ונאסרה הבהמה בהנאה מדרבנן⁵⁹) האם משלם תשלומי ארבעה וחמישה ?**

לת"ק חייב בתשלומין (הואיל והשחיטה עצמה היתה כדין).
לר' שמעון פטור מתשלומין (הואיל ולא הכשירה השחיטה את הבהמה לאכילה).

109. **הסבר: עדים זוממין?**

עדי שקר, שהעידו עליהם שני עדים שהיו עימם במקום אחר באותה שעה. לעדים זוממין עושים את מה שזממו לעשות בעדותם.

110. **העידו על פלוני שגנב וטבח או מכר. מה עושים לזוממין?**

אם אותה כת, העידה על פלוני גם שגנב וגם שטבח או מכר, משלמים ארבעה וחמישה.
אם כת א' העידו שגנב, וכת ב' העידו שטבח או מכר, ושתי הכיתות נמצאו זוממין, כת א' משלמים כפל, וכת ב' משלמת פי שניים או שלושה על הטביחה או המכירה.
אם רק כת ב' נמצאו זוממין, הגנב משלם כפל, וכת ב' משלמת פי שניים או שלושה על הטביחה או המכירה.

⁵⁸ לקמן משנה ד'.

⁵⁹ רמב"ם. ולמ"ד שאסורה מן התורה קשה מדוע מתחייב, הלא בתחילת השחיטה כבר נאסרה הבהמה, וכשגמר שחיטתו אינה של הבעלים להתחייב תשלומי ארבעה וחמישה. אלא מדובר שתחילת השחיטה עשה בחוץ וגמר בעזרה, וכשגמר את השחיטה והתחייב בתשלומין עדיין לא נאסרה בהנאה.

111. אם רק עד אחד מכת א' או ב' נמצא זומם. מה הדין?

הואיל ואין העדים נעשין זוממין עד שיזמו את שניהם, אף שהעדוה בטלה, אין העדים נענשים, ואינם משלמים.

לכן, אם נמצא אחד מכת ב' זומם בטלה עדות ב', והגנב משלם רק כפל על פי עדותם של כת א'. (כת ב' פטורה מתשלומים, לפי שלא הוזמו שניהם).

אם אחד מכת א' נמצא זומם, בטלה כת א' ואין תשלומים כלל, שאם אין גניבה אין טביחה או מכירה.

משנה ד'

112. גִּנֵּב עַל פִּי שְׁנַיִם, וְטָבַח וּמָכַר עַל פִּי עֵד אֶחָד, אוֹ עַל פִּי עֲצָמוֹ (שהוא הודה שטבח או מכר), כמה משלם?

משלם כפל על פי עדות ראשונה. מארבעה וחמישה פטור, שעד אחד לא מוציא ממון, כשהודה בעצמו, מודה בקנס פטור.

113. גִּנֵּב וְטָבַח בְּשֵׁפֶת, או שטבח לע"ז. האם חייב תשלומין? הואיל וחייב מיתה⁶⁰, פטור מתשלומי ארבעה וחמישה, שכל שחייב מיתה פטור מתשלומים. (בכפל חייב, לפי שאין על גניבה חיוב מיתה)

114. גִּנֵּב מִשָּׁל אָבִיו. מֵת אָבִיו וְאַחַר כֵּן טָבַח וּמָכַר. האם חייב תשלומי ארבעה וחמישה? חייב בכפל ופטור מארבעה וחמישה, הואיל ובשעה שטבח, היה לו חלק בבהמה כיוורש. (הגם שחלק מהבהמה טבח באיסור, מקצתה טבח בהיתר).

115. גִּנֵּב וְהִקְדִּישׁ, וְאַחַר כֵּן טָבַח וּמָכַר, האם חייב תשלומי ארבעה וחמישה?

חייב בכפל ופטור מארבעה וחמישה. שבשעה שטבח או מכר היה של ההקדש⁶¹ ולא של הבעלים.

116. הגונב מבית חבירו בהמה הקדושה לקרבן, וטבח או מכר. האם משלם תשלומי ארבעה וחמישה?

ר' שמעון אומר: כשהקדיש הבעלים בלשון: "הרי עלי קרבן", חייב הבעלים באחריות על הקרבן אם אבד. לכן, נחשבת הבהמה ברשותם של הבעלים, וחייב הגנב בתשלומי ארבעה וחמישה⁶².

אמנם, אם הקדיש בלשון "הרי זו לקרבן", פטור הבעלים מאחריות אם אבדה הבהמה. לכן, נחשבת הבהמה ברשות ההקדש, ופטור מתשלומי ארבעה וחמישה.

משנה ה' - ו'

117. איזו מכירה ואיזו טביחה, מחייבים תשלומי ארבעה וחמישה?

מכירה: רק אם מכר את כל הבהמה באיסור. אם היה שותף בבהמה שגנב ומכר (שלא מכר באיסור את כל הבהמה), או אם שייר לעצמו חלק מהבהמה (שלא מכר את כל הבהמה), פטור על המכירה (משלם רק כפל על הגניבה).

⁶⁰ ואפילו אם היה שוגג (שלא נהרג), פטור מתשלומין. לפי, שכל שבמיד חייב מיתה, גם אם עשה בשוגג פטור מתשלומין.

⁶¹ ההקדש חל, הואיל והיה יאוש ושינוי רשות (ביד ההקדש), וכשטבח, לא של הבעלים טבח.

⁶² שנאמר: "...וגונב מבית האיש..." - מבית האיש ולא מההקדש. אך כאן שחייב הבעלים באחריות הקרבן נחשב שהבהמה ברשותו.

טביחה: רק אם שחט שחיטה כדין שמתירה באכילה. אם שחט שלא כדין (כגון: נחר⁶³ או עיקר⁶⁴), ונעשתה הבהמה נבילה בשחיטתו, פטור על הטביחה (משלם רק כפל על הגניבה).

118. כדי שיחשב גנב ויתחייב בתשלומים, צריך לקנות את הבהמה. איזה קנין יעשה הגנב בבהמה, ויהיה חייב כשטבח או מכר?

בבית הבעלים מועיל רק הגבהה. מחוץ לבית הבעלים קונה גם במשיכה⁶⁵. לכן, אם גנב מחוץ לבית הבעלים, קנה הבהמה ע"י המשיכה שעשה, ומתחייב ארבעה וחמישה על הטביחה או המכירה. אם גנב, וטבח או מכר בבית הבעלים, (ולא הגביה), לא קנה הבהמה - ופטור.

119. מתה הבהמה ברשות הבעלים. האם חייב הגנב בתשלומים?

אם משך את הבהמה ומתה - פטור, הואיל ואין משיכה קונה ברשות הבעלים. אם מתה הבהמה מחוץ לרשות הבעלים, קנה במשיכה - וחייב. הגבהה קונה בכל מקום. לכן אם הגביה, אפילו ברשות הבעלים, קנה הבהמה - וחייב.

120. נתן הגנב את הבהמה לכהן (במקום 5 סלעים לפדיון בנו), או לבעל חוב שלו, או לשומר, וברשות הבעלים משכו את הבהמה (הכהן, בעל החוב, או השומר) ומתה. מי חייב בתשלומים?

אם משכו - פטורים, לפי שאין משיכה קונה ברשות הבעלים. אם הגביהו (והגבהה קונה בכל מקום) - הגנב חייב⁶⁶.

משנה ז'

121. השלם הטבלה !

היכן מותר לגדל	היכן אסור לגדל	
בְּסוּרְיָא, וּבְמַדְבְּרוֹת שְׂבִיאִי.	במקום ישוב בא"י. מפני ישוב א"י. (שמקלקלים את הזרעים)	בְּהֵמָה דְּקָה (כבשים ועיזים).
בכל מקום חוץ מירושלים, לישראל מותר.	לכל ישראל - בירושלים ⁶⁷ , מִפְּנֵי הַקִּדְּשִׁים.	תְּרִנְגוּלִים

⁶³ הכניס בנחירי הבהמה דבר חד - ומתה.

⁶⁴ עקר את הסימנים (את הקנה והוושט) ממקומם - ומתה.

⁶⁵ כשקונה בסימטה. (חוי"מ קצח' ט')

⁶⁶ שמתחייב הגנב בקנין שלוחיו (רש"י). וא"ת, הרי אין שליח לדבר עבירה? וי"ל, כשלא יודע השליח שהדבר אסור, יש שליח לדבר עבירה. וי"מ, שהכהן, הבעל חוב והשומר חייבים. שהואיל וידעו שהדבר גנוב, והם אלו שהגביהו ברשות הבעלים, קנו את הבהמה - וחייבים. (עי' תוי"ט).

⁶⁷ שדרך התרנגולים לנקר באשפה, ושמא יביאו עצם כשעורה, ויטמאו קדשים שבירושלים.

	לכֹּהֲנִים - בכל אִיִּי מִפְּנֵי הַטְּהָרוֹת. ⁶⁸	
חֲזִירִים	בְּכֹל מְקוֹם אֲסוּר. ⁶⁹	
קָלֵב	אֲסוּר בְּכֹל מְקוֹם, אִם לֹא קָשׁוּר בְּשִׁלְשֻׁלַת. ⁷⁰	מותר בכל מקום, אם קָשׁוּר בְּשִׁלְשֻׁלַת.
נְשָׂאִים לִיּוֹנִים (מצודות ללכוד יונים).	אֲסוּר בְּכֹל מְקוֹם, ⁷¹ אֲלֵא אִם הָיָה כְּחוֹק מִן הַיָּשׁוּב שְׁלֵשִׁים רִיס (כ 4-מיל=כ-4 ק"מ).	

ב"ק ח

משנה א'

122. החובל בחבירו. מה חייב לשלם?

חייב לשלם חֲמִשָּׁה דְּבָרִים⁷²: נֶזֶק, צַעַר, רְפוּי, שְׁבֵת וּבֹשֶׁת.

123. כיצד שמים כל אחד מהתשלומים?

נֶזֶק: רואים את הניזק, פְּאֵלוֹ הוּא עֶבֶד הַנִּמְכָּר בְּשׂוּק. שְׁמִין כְּמָה הָיָה יָפָה לִפְנֵי שְׁנִיזוֹק וְכַמָּה הוּא יָפָה כַּעַת.

צַעַר: כגון: עשה לניזק פְּוִיָּה בְּשִׁפּוֹד מְלוּבֵן (ואפילו על צפורנו, שאין "נזק"). אוֹמְדִין, כְּמָה אָדָם כְּמוֹ הַנִּיזָק, שְׁגוֹר עֲלֵיו הַמֶּלֶךְ לְהַנְזֹק, (כגון: לכרות את ידו), הִיָּה מוֹכֵן לְשֵׁלֶם שִׁיזִיקוֹ אוֹתוֹ לֹלָא צַעַר.

⁶⁸ שהכהנים אוכלים תרומה וצריכים לשמרה בטהרה.

⁶⁹ כשצרו מלכי חשמונאי זה על זה, היו רגילים בכל יום שהיו אלו שבחוץ מעלים להם תמידים לאלו שבפנים. יום אחד העלו להם חזיר, כיון שהגיע לחצי חומה נעץ צפרניו בחומה ונזדעזעה א"י ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה. באותה שעה אמרו ארור המגדל חזירים. (רע"ב)

⁷⁰ מפני שנושך ומפחיד אנשים, ואשה עלולה להפיל מתוך פחד.

⁷¹ מפני הגזל, שמא היונים שייכים לבני העיר.

⁷² ודע כי עיקר מעיקרי דתינו, אין גובין קנסות בבבל והוא הדין בשאר כל הארצות חוץ מא"י בלבד, לפי שאמר יתברך, "עד האלהים", ואין לנו דיינים שיקרא שמם אלהים אלא הדיינים הסמוכין בא"י. וכל דייני העולם... אין ממלאין מקומן אלא בדברים הנוהגים הרבה, כדי שלא יאבדו זכיות בני אדם, כגון: ההלואות והמקח והממכר וההקנאות וההודאות והכפירות. וכשהזיקה בהמה בשן ורגל שהן מועדין לזה, וכמו כן כשהזיק אדם את הבהמה. אבל בהמה באדם או אדם באדם וכן כל קנס לא ישלם שום דבר אלא בב"ד בא"י, לפי שאלה הדברים שמהם לא יארעו אלא מעט, ומהם שאין בהם חסרון כִּס. והראוי לעשות בחובל בחבירו, שיושם כל מה שיתחייב מִשְׁבֵּת ובושת ורפוי וצער וקנס, ויכלול הכל, וישלם החובל בפעם אחת ויפטור אם היה הדין בא"י, ואם הוא בחוץ לארץ מנדין החובל, עד שיתן מה שיחוייב על דרך פשרה, או יעלה עם בעל דינו לא"י, וכשיתן מה ששמין עליו, מתירין לו נדויו ואפ"י לא נתרצה הנחבל בזה (רמב"ם)

רפוי: כל נזק שבא מחמת המכה, חייב לשלם דמי תרופות ורופאים. אם אחר שהתרפאה המכה, שבה המכה להיות חולה כבתחילה ("חִיֻּתָה וְנִסְתַּרְתָּה"), חייב לשוב לרפאתו, עד **שיתרפא לגמרי**. אם אחר שהתרפא לגמרי שבה המכה - פטור, שלא מחמת המכה חזרה.

שָׁבַת: באדם שלא יכול יותר לעבוד, רואין אותו כאלו הוא שומר קשואין. אם יוכל לעבוד לאחר שיתרפא, משלם לו לפי הפסד עבודתו בזמן חליו.

בְּשֵׁת: הפל לפי המבִּישׁ וְהַמְתַּבֵּישׁ: ככל שהמבייש אדם יותר חשוב - הבושה קטנה יותר. ככל שהמתבייש אדם חשוב יותר - הבושה גדולה יותר.

124. חיוב "בושת". מתי חייב ומתי פטור?

בייש בכוונה - חייב. (ואפילו המבִּישׁ אֶת הָעָרוֹם⁷³, המבִּישׁ אֶת הַסּוּמָא⁷⁴, וְהַמְבִּישׁ אֶת הַיָּשׁוּן⁷⁵).
שלא בכוונה (כגון: ישן שבייש) - פטור. שְׁנֵאמַר: "וְשָׁלַחָה יָדָהּ וְהִחֲזִיקָהּ בְּמַבְשֵׁיו", אינו חייב בבושת עד שיתכוון.
אם תוך כדי **שהזיק בשוגג**, גרם לבושה לניזוק, חייב על הנזק ופטור מבושת.

משנה ב'

125. במה חמור אדם המזיק משור המזיק?

הָאָדָם - מְשַׁלֵּם חֲמִישָׁה דְּבָרִים (נֶזֶק, צַעַר, רְפוּי, שְׁבֵת, וּבּוֹשֶׁת), וּמְשַׁלֵּם דָּמֵי נְלָדוֹת.
שׁוֹר - **א**. אינו מְשַׁלֵּם אֶלָּא נֶזֶק. **ב**. פְּטוֹר מִדָּמֵי נְלָדוֹת (עַי' לַעִיל ה', ד').

משנה ג'ה'

126. המכה את אביו או אימו, או שחבל בחבירו בשבת או ביוה"כ. האם חייב בתשלומים?

מכה אביו ואימו: אם עשה בהם חבורה, הרי הוא חייב מיתה. וכל שחייב מיתה **פטור מתשלומין**. אם לא עשה בהם חבורה - חייב בתשלומים.

החובל בחבירו: בשבת, הרי הוא חייב מיתה. וכל שחייב מיתה **פטור מתשלומין**. ביוה"כ, הואיל ואין חייב מיתה בי"ד אלא כרת - חייב בתשלומים.

(כשעשה מעשה שחייב עליו במזיד מיתה, אף שעשה בשגגה פטור מתשלומים).

127. החובל בעבד עברי או כנעני. האם חייב בתשלומים?

החובל בעבד עברי: חייב בכל. אם העבד שלו, פטור מחיוב "שְׁבֵת" (שהרי שביתת העבד היא נזק של האדון).

החובל בעבד כנעני של אחרים: חייב בכל. **לר' יהודה** פטור מבושת, שאין לעבדים בושת⁷⁶.

⁷³ הגם שהיה ערום במקצת, הואיל והוסיף להפשיטו - חייב בבושת.

⁷⁴ אע"פ שאינו רואה, גם הוא מתבייש - וחייב בבושת.

⁷⁵ הגם שבשעה שביישו, ישן ולא התבייש, הואיל וכשיקיץ יתבייש - חייב בבושת.

⁷⁶ דכתיב: "כי ינצו אנשים יחדיו איש ואחיו..." במי שיש לו אחוה, יצא עבד שאין לו אחוה. (שאינו בא בקהל (רע"ב).

ו"י"מ, שאין יוצאי חלצו קרוים אחים. ורבנן סוברים אחיו הוא במצוות (שחייב במצוות כאשה) עי' תו"ט.

החובל בעבד כנעני של עצמו - פטור מתשלומים.

128. ציין שתי קבוצות, שנאמר עליהם שפגיעתם רעה (שהפוגש בהם תמיד מפסיד. לפי שהחובל בָּהֶן חָיֵב.

וְהֵם שֶׁחָבְלוּ בְּאַחֲרֵים פְּטוּרִין), ובמה שונים אלו מאלו?

א. חֲרַשׁ שׁוֹטֵה וְקָטָן. (פטורים מלשלם, שאין בהם דעת)

ב. עֶבֶד וְאִשָּׁה (עבד פטור מלשלם, מפני שמה שקנה עבד קנה רבו. אשה פטורה, מפני שנכסיה משועבדים לבעלה⁷⁷)

אמנם עבד ואשה שונים, שמתחילה חייבים היו על נזקייהם, אלא שאין להם ממה לשלם. לכן, כשנתגורשה האשה, וכשנשתחרר העבד - חָיֵבִין לְשֵׁלֵם.

משנה ו'

129. ציין סוגי החבלות, שנתנו בהם חכמים קצבה כמה לשלם!

התוקע לְחַבְרֹו (שהכהו באגרופו), לַת"ק - נֹתֵן לוֹ סָלַע.

לְר' יְהוּדָה מְשוּם ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי - מָנָה (100 דינר). סָטָרוֹ (בלחי) - 200 זוז.

סָטָרוֹ לְאַחַר זָדוֹ⁷⁸ (שסתר לו באחורי ידו) - 400 זוז.

צָרַם בְּאֶזְנוֹ (משך את אזנו),

תָּלַשׁ בְּשַׁעְרוֹ,

רָקַק (נרק) וְהִגִּיעַ בּוֹ רֶקוּ,

הֶעֱבִיר טְלִיתוֹ מִמָּוֶה (הוריד מלבושו העליון),

פָּרַע רֹאשׁ הָאִשָּׁה בְּשׁוֹק - בכל אלו 400 זוז.

130. על איזה אנשים דיברה המשנה, שזו הקצבה על בושתם?

לַת"ק, רק על אדם מכובד מאוד. לשאר אנשים, משערים ביי"ד לפי כבודם.

לְר' עֲקִיבָא, כל ישראל, אֶפִּילוּ עֲנִיִּים שֶׁבִּישְׂרָאֵל, רֹאֲיִן אוֹתָם כְּאֵלוֹ הֵם בְּגֵי חוֹרֵין שֶׁיִּנְדְּוּ מִנְּכֻסֵיהֶם, שֶׁהֵם בְּגֵי אֲבָרְהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב - ועליהם אמרה המשנה קצבה זו.

131. מעשה באחד שפרע ראש אשה בשוק, וחייבו ר' עקיבא 400 זוז. מה עשה אותו אדם כדי להפטור

מהתשלום, והאם הצליח?

ר' עקיבא הסכים על פי בקשתו, לתת לו זמן עד שישלם⁷⁹.

המתין אותו אדם, עד שראה את אותה אשה עומדת בפתח חצרה, ושבר בפניה כד ובו שמן (בשווי איסר). העמיד אותו אדם עדים, שראו כיצד מגלה האשה את ראשה, אוספת את השמן המועט בידיה, וסכה בו את ראשה. אמר לר' עקיבא:

לְזוֹ אֲנִי נֹתֵן 400 זוז !!?

⁷⁷ וגם נכסי מלוג שהביאה האשה כשנישאה (שגוף הנכסים שייך לאשה והפירות שייכים לבעל), משועבדים לבעלה לפירות ולירושה, ואינה יכולה למכור אותם בחיי בעלה. וגם אם תמכור אותם, הבעל יוציא מהלקוחות מפני שהוא יורש ראשון (רע"ב).

וי"מ מסוגיית הגמ', שכאן מדובר בשאין לה נכסי מלוג. שאם היו לה נכסי מלוג, היתה יכולה למכור אותם בטובת הנאה, דהיינו, שהקונה ישלם כסף לאשה, שאם הבעל ימות לפני האשה, הנכסי מלוג יהיו של הקונה. וכסף זה תשלם לנחבל (רעק"א).

⁷⁸ שהבזיון גדול יותר מסתירה רגילה.

⁷⁹ רק לחיוב "בושת", אפשר לתת זמן לתשלומים, הואיל שאין בו חסרון ממון. אבל לנזקין שמפסיד ממון, לא יכול ביי"ד לתת למזיק זמן לשלם (רע"ב).

השיב לו ר' עקיבא שאעפ"כ חייב לשלם. שהגם שהחובל בעצמו - פטור, אחרים שחובלים בו - חייבים. כמו שהקוצץ נטיעותיו (ועובר על "בל תשחית"), אף על פי שאינו רשאי - פטור. אך אחרים שקצצו את נטיעותיו - חייבים.

משנה ז'

132. אדם המזיק ששילם את חמשת הדברים (נזק צער ריפוי שבת ובושת). האם נמחל לו?⁸⁰

אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה. שנאמר: "ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחייה...". וראוי לניזק למחול ולא להיות אכזרי. שנאמר: "ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך..."⁸¹.

133. האומר לחבירו: הִזַק אותי או את חברי, בגוף או בממון. האם חייב המזיק?

על נזקי גוף: אפילו אמר על מנת שתהיה פטור - חייב. (שעל צער הגוף אין אדם מוחל, ומה שאמר לא התכוון).

על נזקי ממון: אם אמר על עצמו, על מנת שתהיה פטור - פטור.

אם אמר שיזיק אחרים, אפילו אמר על מנת שאתה תהיה פטור - חייב.

ב"ק ט

משנה א' - ב' (לכא' חסר שאלות הקדמה)

134. המשיב את הגזילה. האם חייב להשיב את החפץ עצמו, או שיכול להשיב את שוויו.

אם החפץ הגזול קיים, חייב להשיבו. אם אינו קיים (כגון: שאבד), או שהשתנה מכפי שהיה בשעת הגזילה (כגון: גזל עצים ועשה מהם כלי) - יכול להשיב את שווי הגזילה.

135. גזלן, שהשביח החפץ ברשותו, או פחת משווי. כמה עליו לשלם?

"כֹּל הַגְּזֵלִים מְשַׁלְּמִין כְּשַׁעַת הַגְּזֵלָה".

אם השתנה החפץ ברשותו, קנה את החפץ בשינוי מעשה זה⁸², ומשלם את דמי הגזילה כפי שוניה בשעת הגזילה. בין השביחה הגזילה (ויפסיד הבעלים), ובין פחת שוויה של הגזילה (ויפסיד הגזלן) - תמיד ישלם כפי שהיתה שווה בשעת הגזילה.

כגון: גזל עצים ועשה מהם כלים - אינו משלם דמי כלי, אלא דמי עצים בלבד.

גזל צמר ועשה מהם בגדים - אינו משלם דמי בגדים, אלא דמי הצמר בלבד.

136. איזה דבר נחשב שינוי בחפץ, (וקונה הגזלן את החפץ בשינוי מעשה, ויתן את שווי הגזילה), ואפילו אם

פחת או השביח החפץ - ישיב את שווי כשעת הגזילה?

שינוי הניכר כשהשביחה:

⁸⁰ על הבושת (תפא"י).

⁸¹ מכך שכתוב שאברהם התפלל בעד אבימלך, משמע שלמחול ראוי וחייב כל אדם, ואברהם עשה יותר מכך, שאף התפלל בעדו (תפא"י).

⁸² אפילו שלא התייאשו הבעלים.

א. גזל פרה מעוברת וילדה אצלו. את הפרה מחזיר כפי שהיא. את הולד אינו מחזיר, אלא משלם את שווי, שהוא: ההפרש בין פרה שאינה מעוברת לפרה מעוברת.

ב. גזל חֶחֶל טעונה צמר וגזזה ברשותו - את החֶחֶל מחזיר כפי שהיא. את הצמר אינו מחזיר, אלא משלם את ההפרש בין רחל טעונה צמר, לרחל שאינה טעונה.

שינוי הניכר כשפחת שוויו:

א. גָזַל בְּהֵמָה וְהִזְקִינָה - משלם כפי שהיתה שווה בשעת הגזילה.

ב. גָזַל עֲבָדִים וְהִזְקִינוּ - לת"ק, משלם כפי שהיו שווים בשעת הגזילה. לר' מאיר עבדים הרי הם כקרקע, שתמיד ברשות בעלים הם, לכן, הגזולן לא קנה אותם בשינוי מעשה, ומחזיר אותם כפי שהם.

ג. גָזַל מִטְבַּע וְנִסְדָּק (שבכל המדינות אינו טוב) - משלם כשעת הגזילה.

ד. גָזַל פְּרוֹת וְהִרְקִיבוּ - משלם כשעת הגזילה.

ה. גָזַל יַיִן וְהִחְמִיץ - משלם כשעת הגזילה.

137. איזה דבר אינו נחשב שינוי בחפץ, (ואין הגזולן קונה את החפץ בשינוי מעשה, וישיב את הגזילה עצמה), ואפילו אם פחת או השביח החפץ - ישיב את החפץ כפי שהוא ?

גָזַל מִטְבַּע וְנִפְסַל (במדינה זו). הואיל ואפשר להשתמש בו במדינה אחרת, לא נחשב שינוי מעשה - ומחזיר המטבע כפי שהוא.

גָזַל תְּרוּמָה וְנִטְמָאת - הואיל ולא היה שינוי ניכר בגוף הגזילה, לא נחשב שינוי מעשה - ומחזיר התרומה כפי שהיא.

גָזַל חֶמֶץ, וְעָבַר עָלָיו הַפֶּסַח - הואיל ולא היה שינוי ניכר בגוף הגזילה, לא נחשב שינוי מעשה - ומחזיר החמץ כפי שהוא.

גָזַל בְּהֵמָה וְנִעְבְּדָה בָּהּ עֲבָדָה (שנרבעה, או נעבדה כע"ז, ופסולה לקרבן), או שִׁנְפָסְלָה מֵעַל גִּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ (שנפל בה מום שאינו ניכר) או שֶׁהִיָּתָה יוֹצֵאת לְסֻקָּל (שהרגה אדם) - הואיל ולא היה שינוי ניכר בגוף הגזילה, לא נחשב שינוי מעשה - ואומר לו הרי שָׁלַךְ לְפָנֶיךָ.

משנה ג'

138. אומן שקבל עצים לעשות מהם כלי, וקלקל את הכלי. כמה עליו לשלם ?

משלם כפי שווי הכלי בשעת השבירה⁸³. לכן, אינו משלם רק את דמי העצים שקבל, אלא משלם את כל דמי הכלי⁸⁴.

וכן אם קבל כלי לתקן, ושברו - משלם דמי הכלי.

כגון: נתן לחֶרֶשׁ (לאומן), לתקן שִׁדָּה (עגלה מעץ), או תֵּבָה (ארגז) או מַגְדָּל (ארון), וְקִלְקַל - חָיֵב לְשַׁלֵּם דְּמֵי הַכֵּלִי. תִּבְנֵי שִׁקְבָּל עָלָיו לְסִתְרָתָא הַכֵּתֵל, וְשִׁבְרָתָא הָאֲבָנִים או שֶׁהִזִּיק - חָיֵב לְשַׁלֵּם הַנֹּזֵק. אמנם אם נפל הכתל בצד אחד, שלא בגלל שנתן מכה חזקה מדי - הרי הוא אנוס ופטור.

⁸³ שלא כמו במשנה הקודמת, שגזולן קונה בשינוי מעשה, אין האומן קונה בשינוי מעשה, לפי שלא התכוון לגזול את העצים. לכן, החפץ ברשות הבעלים בשעת השבירה, וישלם האומן כפי השווי בשעת השבירה.

⁸⁴ אומן המשביח כלי אינו קונה את השבח שנוסף בחפץ. כגון: נתן לאומן עצים השווים 100, ועשה מהם האומן כלי השווה 150. אין ה - 50 שנוספו שייכים לאומן אלא לבעה"ב. לכן, כששבר את הכלי השווה 150, ישלם לבעליו 150.

139. נתן צמר לצָבֵעַ, ונשרף הצמר בתוך היורה (הדוד שבו צובעים את הצמר). כמה על הצָבֵעַ לשלם ?

נותן לו את דמי הצמר, ככל אדם המזיק⁸⁵.

140. נתן צמר לצָבֵעַ. הצָבֵעַ הזיקו, וצבע בצבע כעור (גרוע). כמה עליו לשלם ?

תמיד ידו של הצבע על התחונה לפי שהזיקו בידיים: אם השָבַח (שהשביח הצמר מהצביעה), יותר על הַצִּיָּאָה (יותר מהוצאות הצבע) - נֹתֵן לוֹ אֶת הַצִּיָּאָה (משלם רק את הוצאות הצביעה). כגון: הצמר היה שווה 100 זוז. אחר הצביעה השביח ושווה 120 זוז. הוצאות הצביעה היו 10 זוז. נותן לו רק 10 זוז, ואת שכרו הצָבֵעַ מפסיד.

ואם הַצִּיָּאָה (הוצאות הצביעה), יִתְּנָה עַל הַשָּׂבַח (שהשביח הצמר מהצביעה), נֹתֵן לוֹ אֶת הַשָּׂבַח. כגון: הצמר היה שווה 100 זוז. אחר הצביעה השביח ושווה 120 זוז. הוצאות הצביעה היו 30 זוז. נותן לו רק 20 זוז.

141. סיכם עם הצָבֵעַ לצבוע בצבע מסויים, וצבע בצבע אחר. כמה משלם הצָבֵעַ ?

לר' מאיר, הרי הוא כגזלן שקנה בשינוי מעשה. לכן, אינו משלם אלא כשעת הגזילה, ונותן לו דמי צמרו בלבד.

לר' יהודה, לפי שלא התכוון לקנות את החפץ, אין דינו כגזלן, אלא כאומן שצבעו פְּעוּר (בתחילת המשנה).

ולכן, אם השָבַח (שהשביח הצמר מהצביעה), יותר על הַצִּיָּאָה (יותר מהוצאות הצבע) - נֹתֵן לוֹ אֶת הַצִּיָּאָה (משלם רק את הוצאות הצביעה). ואם הַצִּיָּאָה (הוצאות הצביעה), יִתְּנָה עַל הַשָּׂבַח (שהשביח הצמר מהצביעה), נֹתֵן לוֹ אֶת הַשָּׂבַח.

142. מה דין גזלן ?

הגזל את חברו משלם את מה שגזל ("קרן").

אם כפר ונשבע על שקר, ואח"כ הודה, משלם לנגזל קרן וחומש⁸⁶, ומביא אֵיל לאשם גזילות (פרי' ויקרא).

143. גזל את חברו דבר השה פרוטה. מה עליו לעשות כדי שיתכפר לו ?

אם כפר ונשבע לשקר, הגם שהבעלים נמצאים במקום רחוק מאוד, עליו להוליך את הקרן והחומש ליד הבעלים⁸⁷ (או שיתן לשליח ביד. אך אם הגיע רק ליד בנו או ליד שליחו של הנגזל - אינו מועיל).

⁸⁵ אמנם, אם התקלקל הצמר אחר שנקלט בו הצבע, משלם דמי צמר צבוע, כשעה שהיה הנזק.

⁸⁶ חומש מלבר (מבוחר), שהם רבע מלגו (מבפנים). כגון: אם גזל 100 שו, משלם 125 שו. ה- 25 שו, שהוסיף הם חומש מ-125, ורבע מ-100.

⁸⁷ "הואיל ולא נשבע...אינו חייב לרדוף אחר הבעלים להחזיר להם, אלא יהא בידו עד שיבואו ויודיע אותם, ויטלו את שלהם. אבל אם נשבע על שוה פרוטה ומעלה, חייב לרדוף אחר הבעלים עד שיחזיר להם, אפילו הם באיי הים, מפני שכבר נתיאשו מאחר שנשבע, ואינם באים עוד לתובעו (ח"מ שסז' א')."

אם לא נשבע על שקר, יכול להודיע לבעלים שיבואו לקחת את הקרן מידו.

144. מה יעשה הגזלן אם מת הנגזל?

עליו להוליך את הגזילה ליורשי הנגזל.

משנה ו'

145. סכס, באיזה מקרה חייב הנגזל ללכת לנגזל להשיב את הקרן והחומש, ומתי יבוא הנגזל בעצמו לקחת הגזילה?

כל שהגזלן, עדיין חייב שוה פרוטה או יותר מהקרן - ילך אל הנגזל וישיב לו.

(כגון: נתן לו את החמ"ש ולא נתן לו את הקרן, או שמחל לו על החמ"ש ולא מחל לו על הקרן, או שמחל לו על זה ועל זה חוץ משוה פרוטה בקרן).

כל שנשאר הגזלן חייב, פחות משוה פרוטה מהקרן - אין צריך הגזלן ללכת אחריו.

(כגון: נתן לו את הקרן ולא נתן לו את החמ"ש, או שמחל לו על הקרן ולא מחל לו על החמ"ש, או שמחל לו על זה ועל זה חוץ מפחות משוה פרוטה בקרן).

משנה ז' - ח'

146. ציין סוגי הגזילות, שחייב עליהם קרן וחומש ואשם (כשנשבע לשקר, והודה)?

כשהכחיש ונשבע לשקר שאין בידו:

א. פקדון,

ב. תשומת יד (כסף שנתן לו חבירו כהלוואה),

ג. גזל,

ד. עושק (שלא משלם שכר לשכיר)

ה. אבידה.

147. "נתן לו את הקרן ונשבע לו על החמ"ש". הסבר, ומה הדין?

התחייב לשלם קרן וחומש על אחד מהגזילות (פקדון, תשומת יד, גזל, עושק, אבידה). שילם רק את הקרן, וכפר ונשבע לשקר שאינו חייב את החומש, ואח"כ הודה. הרי התחייב כעת לשלם את החומש (שנקרא כעת קרן), ועוד חומש על החומש.

וכן לעולם, אם יוסיף לכפור ולהשבע על החומש החדש, ויודה, שוב יתחייב עליו קרן וחומש, עד שלא יהיה בחומש שכפר ונשבע עליו - שוה פרוטה.

148. שומר חינם, שהכחיש ונשבע לשקר שהפקדון אבד. מה חייב לשלם?

אם באו עדים שהפקדון בידו, משלם קרן. אם הודה מעצמו משלם קרן וחומש ואשם.

149. שומר חינם, שהכחיש ונשבע לשקר שהפקדון נגנב. מה חייב לשלם?

אם באו עדים שהפקדון בידו, משלם כפל⁸⁸ (ככל גנב).

אם הודה מעצמו משלם קרן וחומש ואשם.

משנה ט'

150. גזל את אביו, כפר ונשבע, ומת אביו. למי משלם, וכמה?

משלם את כל הקרן והחומש לאחיו (בניו של אביו), או לאחיו של אביו (כשאין לו אחים יורשים). ואף שגם הוא אחד מיורשי אביו, לא מוריד את חלקו בירושת אביו, לפי שאין לו כפרה, עד שיוציא הגזילה מתחת ידו.

151. אם הגזלן לא רוצה להפסיד את חלקו בירושה. מהי תקנתו? ילוה כסף מאחרים, ומשיב את הקרן והחומש מתחת ידו לאחיו. בעלי החוב, יבואו ויפרעו את חלקו בירושה מאחיו.

משנה י'

152. הסבר: "האומר לבנו, קונם אי אתה נהנה משלי"!? נדר, שאסור לבנו, להנות מרכושו.

קונם=קרוב, כלומר, אסור יהיה על בני להנות מנכסיו כמו קרובן האסור בהנאה.

153. מת האב. האם מותר לבנו להנות מהנכסים שירש?

כן. שאינו אסור בהנאה מנכסיו, אלא רק בחיי אביו.

אם פרש האב בנדרו, שאסור לבנו להנות מנכסיו בחייו ובמותו, ומת האב, "לא יירשנו" - הרי הוא יורש אך אסור בהנאה מהנכסים שירש, ויחזיר לבניו או לאחיו - ויתן ירושתו לאחיו (לבניו של אביו). ואם אין לו - די צרכו כדי לוותר על הירושה, לנה - ילוה כסף וישתמש בו, ובעלי חוב באין ונפרעים - ובעלי החוב יפרעו את החוב מירושתו שביד אחיו.

משנה יא' - יב'

154. הסבר: "אנשי משמר"!? הכהנים מחולקים

ל - 24 משמרות. בכל שבוע עובד בביהמ"ק משמר אחד.

155. גזל מגר, כפר ונשבע לשקר, והתחייב קרן וחומש ואשם. מת הגר. למי ישלם?

את הקרן והחומש יתן לכהנים (למשמר שעובד באותו שבוע), והאשם למזבח. שפאמר: "ואם אין לאיש גאל להשיב האשם אליו, האשם המושב לה' לכהן, מלבד איל הכפרים אשר יכפר בו עליו".

⁸⁸ ששומר שנשבע לשקר שנגנב - דינו כגנב.

156. עלה הגזלן לירושלים לתת הכסף והאשם, ומת בדרך. מה הדין?

הואיל וגר שאין לו יורשים, כל הקודם לזכות ברכושו - זכה, הכסף - ינתן לבני הגזלן (שכבר כשמת הגר, זכה בהם הגזלן). האשם - הואיל והוקדש לקרבן, **יָרָעָה עַד שְׂיִסְתָּאֵב** (שיפול בו מום), **וַיִּמָּכֶר** (שקדשים בעלי מומים, אפשר למכור ולפדות את קדושתם⁸⁹), **וַיִּפְּלוּ דָמָיו לַנְּדָבָה** (לְקִיץ המזבח, היינו, לקרבנות נדבה, שמקריבים כשהמזבח עומד בטל). והגם שלא ניתן הכסף לכהנים, הגזלן התכפר.

157. הביא את הכסף לבני המשמר הראשון (משמר "יהויריב"), ומת לפני שהתכפר באשם. האם יורשי הגזלן יקבלו הכסף מהכהנים?

הואיל וכבר זכו בכסף, אין מוציאים מידם.

158. הביא הגזלן את האשם למשמר הראשון (משמר "יהויריב"), ואת הכסף למשמר השני (משמר "ידעיה"), האם יצא ידי חובתו והתכפר?

האשם חייב לבוא **אחר שהביא את הכסף** (לפחות את הקרן). לכן, לא יצא ידי חובה, וישוב ויביא אשם נוסף במשמר השני.

ב"ק י

משנה א'

159. גזילה שהניח אדם לבניו, ואכלוה. מת האב. האם חייבים היורשים להשיב את הגזילה?

אם הניח האב לבניו רק מטלטלין - פטורים מלשלם. לפי שהגזילה היא כחוב של אביהם, ואין גובים חוב ממטלטלין.

אם הניח האב קרקעות ("דבר שיש בו אחריות"), חייבים לשלם, לפי שהקרקע משועבדת לחוב אביהם⁹⁰.

160. מדוע אין פורטים כסף ואין לוקחים צדקה, מקופה של גובי המכס?

מפני שגובי המכס, לוקחים שלא ע"פ דין וצדק. לכן, הכסף בחזקת גזול⁹¹. אמנם כסף שבביתם, פורטים ממנו ונוטלין צדקה, שאין כספם הפרטי מעורב עם הקופה של המכס הגזול.

⁸⁹ בהמות "קדשים", קדושים בקדושת גוף, ואי אפשר לפדות קדושתם (אסור תמורה). אמנם, קדשים בעלי מום, קדושים קדושת דמים בלבד, וניתן לפדותם.

⁹⁰ ולענין פסק הלכה, הגזול ומאכיל את בניו, בין שאכלו לפני יאוש בין שאכלו לאחר יאוש, חייבים לשלם מממון שהניח להם אביהם, בין מנכסים שיש להם אחריות בין מנכסים שאין להם אחריות, משום שתקנו שגם מטלטלין משועבדים לבעל חוב. ואם לא הניח הגזלן לבניו כלום, אם אכלו הבנים הגזילה לפני יאוש, חייבים לשלם משלהם. ואם לאחר יאוש אכלו, אין חייבים לשלם (רע"ב).

⁹¹ ודוקא במוכס נכרי או מוכס ישראל שאין לו קצבה מהמלך, אלא לוקח כמה שרוצה. אבל מוכס ישראל שהעמידו אפילו מלך נכרי, ולוקח דבר קצוב בחוק המלכות, אינו בחזקת גזלן ופורטין מתיבתו. ולא עוד, אלא שאסור להבריח מן המכס שלו, דדינא דמלכותא דינא (רע"ב).

161. נטל המוכס את כסותו או בהמתו, ובתמורה, נתן לו כסות או בהמה אחרת. וכן כל גזלן, שנתן לנגזל דבר אחר בתמורה לגזילה. האם מותר להשתמש במה שקבל?

כשהיה יאוש בעלים ושינוי רשות, החפץ קנוי לו- ומותר. וכן המציל ממון מליסטים, או מרכוש חבירו ששטפו נהר. כשנתייאשו הבעלים, כל מה שהציל מיד הנהר והליסטים - הרי אלו שלו⁹².

162. נחיל של דבורים (קיבוץ עדת דבורים), שיצא מרשותו לרשות חבירו. האם מותר לבעלים להכנס לרשות חבירו להצילם?

מותר לו להכנס לרשות חבירו, אך אם הזיק בכניסתו - חייב. אמנם, אם התיישב נחיל דבורים על ענף עץ שברשות חבירו, לא רשאי לקצוץ את הענף ("שזכו"), על מנת להשיב את דמיו לחבירו. לר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה, מותר לו לקצוץ את הענף וישלם את דמיו.

אם לא רודף הבעלים אחר הדבורים, וידוע שהבעלים התייאשו - הרי אלו שלו.

ומוסיף ר' יוחנן בן ברוקה, שאם אשה או קטן מעידים, מאיזה רשות יצא הנחיל, שחייב להשיב הנחיל לבעליו.

163. מהי: "תקנת השוק" ?

כדי שלא ימנע אדם לקנות בשוק, מחשש שמא הדבר גנוב, ויצטרך לתת החפץ לבעליו, תקנו חכמים, שאם לוקח אדם חפץ מהשוק בפרהסיה, כשיתברר שהחפץ גנוב, יתן הקונה את החפץ לבעליו, אך יקבל מהבעלים את הדמים ששילם תמורתו.

164. ראוהו רואה ומכיר את חפצו אצל שמעון, והביא עדים שהיו שלו. האם חייב שמעון להחזיר החפץ לראוהו ?

אם יצא קול בעיר שהחפץ נגנב לראוהו, ישבע שמעון כמה נתן תמורת החפץ, וראוהו ישיב לשמעון את דמי החפץ (משום "תקנת השוק"). אם לא יצא קול בעיר, לא כל הימנו - אינו נאמן, שְׁאֲנִי אוֹמֵר, מְכַרְן לְאַחַר - שמכרן ראוהו לאחר, וְלִקְחוֹן זֶה הַיְמָנוּ - וקנה שמעון את החפץ ממנו.

⁹² אם יודעים שלא התייאשו הבעלים, בכל אופן חייב להשיב לבעלים.

אם אין יודעים אם הבעלים התייאשו: כשהמוכס או הליסטים היו מישראל, מן הסתם הבעלים מתייאשים, מפני שידועים שאין מוציאים בדיון תורה אלא בראיות גמורות. כשהיו המוכס או הליסטים נכרים, מן הסתם אין הבעלים מתייאשים, לפי שדייני נכרים דנין בגאווה ובאומדן דעת בלא עדים ולא ראייה, והנגזל מהם לא מתייאש. בתחילת המשנה מדובר על מוכסים וליסטים ישראל, לכן נאמר: מפני שהבעלים מתייאשים. ובמציל מן הנהר ומהליסטים מדובר על נכרים, לכן נאמר: אם נתייאשו הבעלים (רע"ב).

משנה ד'

165. היו ראובן ושמעון מהלכים בדרך, ראובן עם חבית יין ושמעון עם חבית דבש. (הדבש יקר יותר מהיין). נסדקה חביתו של שמעון, והיה הדבש מטפף לארץ⁹³. שפך ראובן את היין מכדו והציל בכדו את הדבש. כמה שמעון ישלם לראובן?

ישלם לראובן על חביתו, ועל פעולתו בלבד. על היין לא ישלם לראובן.

וכן אם נשטפו בנהר, חמורו של ראובן השווה 100, וחמורו של שמעון השווה 200. הניח ראובן את חמורו, והציל את חמורו של שמעון. אין שמעון משלם אלא שכר פעולתו, ולא על חמורו של ראובן שטבע. בשני המקרים אם ראובן התנה עם שמעון, שיתן לו את שווי היין או שווי חמורו - שמעון חייב.

משנה ה'

166. גזל מטלטלין או קרקע. האם יש הבדל ?

מטלטלים - הגזלן קונה וחייב להשיב בכל אופן (אפילו כשהגזילה אבדה אצלו באונס).

קרקע - הואיל ואינה נגזלת, וברשות בעליה עומדת, אם מחמת אונס נאבדה הקרקע והתקלקלה, אין הגזלן חייב בתשלומים על קלקול הקרקע.

וכן, אם מכר הגזלן את הקרקע, יוציא הבעלים מיד הקונה, והקונה יתבע את מחירה מהגזלן.

167. גזל שדה מחבירו. מתי פטור מלהשיבה ?

אם נטלו אותה ממנו מסיקין (אנסיים בשם המלכות), או ששטפה נהר, אומר לבעלים הרי שלך לפניך - ופטור.

אם המסיקין נטלו השדה דווקא ממנו, אין זה אונס וחייב.

משנה ו'

168. גזל אדם מחבירו, או לווה ממנו כסף, או הפקיד אצלו חבירו פקדון - במקום ישוב. האם יכול להחזיר לו במדבר ?

יחזיר לו במקום דווקא במקום ישוב⁹⁴.

אך אם התנה עמו שיוכל להחזיר לו בכל מקום, אין הנגזל, הבעל חוב, או המפקיד, יכול לומר לו ששייב לו דווקא בישוב.

משנה ז'

⁹³ אם נסדק הכד כל כך, שאם לא יציל את הדבש היה נשפך מיד לארץ, הרי הדבש הפקר וראובן זכה בו. (כמו במשנה ב': המציל מן הנקה או מן הגיס או מן הלסטים, אם נתגאשו הבעלים, הרי אלו שלו").

⁹⁴ משום שקשה לו לשאת את הכסף, או שחושש לשמור על הממון עד הישוב.

169. אדם שאינו זוכר, אם גזל מחבירו או לווה ממנו, או אם הפקיד אצלו חבירו ממון. האם חייב לשלם?

מעמידים ממון בחזקתו, ופטור⁹⁵.

אמנם, אם מודה שגזל או לווה או שהופקד אצלו פקדון, אלא שאינו זוכר אם השיב אותו, הואיל והתובע טוען טענת ודאי והוא טוען טענת שמא, וכן אין הממון בחזקתו - חייב.

משנה ח'

170. הגונב טלה מהעדר בלי ידיעת הבעלים. אחר שנודע לבעלים, השיבו הגנב ללא ידיעת הבעלים. מת הטלה או נגנב. האם חייב הגנב בתשלומים?

הואיל ולא ידעו הבעלים שהחזיר, לא נחשב שהחזיר את הגזילה - וחייב (אף שהבעלים מנו את העדר אחר שהחזיר ונמצא שלם).

אם לא ידעו הבעלים, לא שנגנב ולא שהוחזר, אך אחר שהחזיר מנו את העדר ונמצא שלם, ומת הטלה, נחשב שהחזיר את הגזילה - ופטור.

בתורה.

משנה ט'

171. ממני אסור לקנות, מחשש שמא הדבר גנוב?

מן הרועים (של בעה"ב) אין לוקחים צמר וְחֶלֶב וְגִדְיִים - שמא גנובים הם.

משומרי פרות (אצל בעה"ב) אין לוקחים עצים ופירות. אַבְל לוקחין מהנשים שביהודה כְּלֵי צֶמֶר - שביהודה היו הנשים עושות ומוכרות כלי צמר, על דעת בעליהן.

וכן לוקחין מהנשים בְּגָלִיל כְּלֵי פֶשֶׁתַן - שבגליל היו הנשים עושות ומוכרות כלי צמר, על דעת בעליהן.

וכן לוקחים מהנשים שבשרון עֲגָלִים - שכן היו מוכרות על דעת בעליהן.

וביצים ותרנגולים - מותר לקנות בכל מקום ואין חשש שגנובים הם.

ובכל אופן, אם אמרו לקונה להטמין ולהסתיר דברים אלו שקנה - אסור לקנות מידם.

משנה י'

172. הנותן לאומן לעשות עבורו דבר. אחר שגמר מלאכתו, נשאר אצלו משל בעה"ב. אלו שיריים האומן חייב להשיב לבעה"ב, ואלו שיריים יכול להשאיר בידו?

הכלל: דבר חשוב שבעה"ב מקפיד עליו - חייב להשיב לבעה"ב. שיריים, שאינם חשובים לבעה"ב, יכול האומן להשאיר בידו.

מוכין שְׁהַכּוֹבֵס מוציא (חתיכות קטנות היורדות בשעת הכיבוס) - הרי אלו שָלוּ.

וְשֶׁהַסּוֹרֵק מוציא (חתיכות קטנות היוצאות בשעת סריקת הצמר) - הרי אלו שָלוּ בְעַל הַבְּיָת. (מתוך שמרובים הם בעה"ב מקפיד)

⁹⁵ אמנם חייב שבועה מדרבנן.

הכּוֹבֵס נוֹטֵל שְׁלֵשָׁה חוּטָיו וְהוֹן שְׁלוֹ. יָתֵר מִכּוֹן, הָרִי אֱלוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. אִם הָיָה הַשְּׁחֹזֵר עַל גְּבֵי הַלְּבָב, נוֹטֵל אֶת הַכָּל וְהוֹן שְׁלוֹ. הַחֵיט שֶׁשִּׁיר מִן הַחוּט כְּדִי לְתַפּוֹר בּוֹ, וּמִטְלִית שֶׁהִיא שְׁלֹשׁ עַל שְׁלֹשׁ, הָרִי אֱלוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. מֵה שֶׁהַחֶרֶשׁ מוֹצִיא בְּמַעְצָד, הָרִי אֱלוֹ שְׁלוֹ, וּבִכְשִׁיל, שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. וְאִם הָיָה עוֹשֶׂה אֶצֶל בַּעַל הַבַּיִת, אֵף הִנְסִיחַת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת.